

Έθνη και πόλεις στην περιοχή του Κάτω Νευροκοπίου κατά την αρχαιότητα

Άγγελος Γ. Ζάννης, Αρχαιολόγος, Επίκουρος Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας-Επιγραφικής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Το κείμενο που ακολουθεί είναι βασισμένο στην ομιλία που πραγματοποίησε ο συγγραφέας στις 27 Οκτωβρίου 2025 στο Κάτω Νευροκόπι, στο πλαίσιο ημερίδας που διοργάνωσε ο Δήμος Κάτω Νευροκοπίου και ο Γενικός Γραμματέας του Δήμου κ. Μουρουζίδης σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δράμας του Υπουργείου Πολιτισμού και την Πολιτιστική Εστία Νευροκοπίου.

Οι φωτογραφίες είναι του συγγραφέα, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.

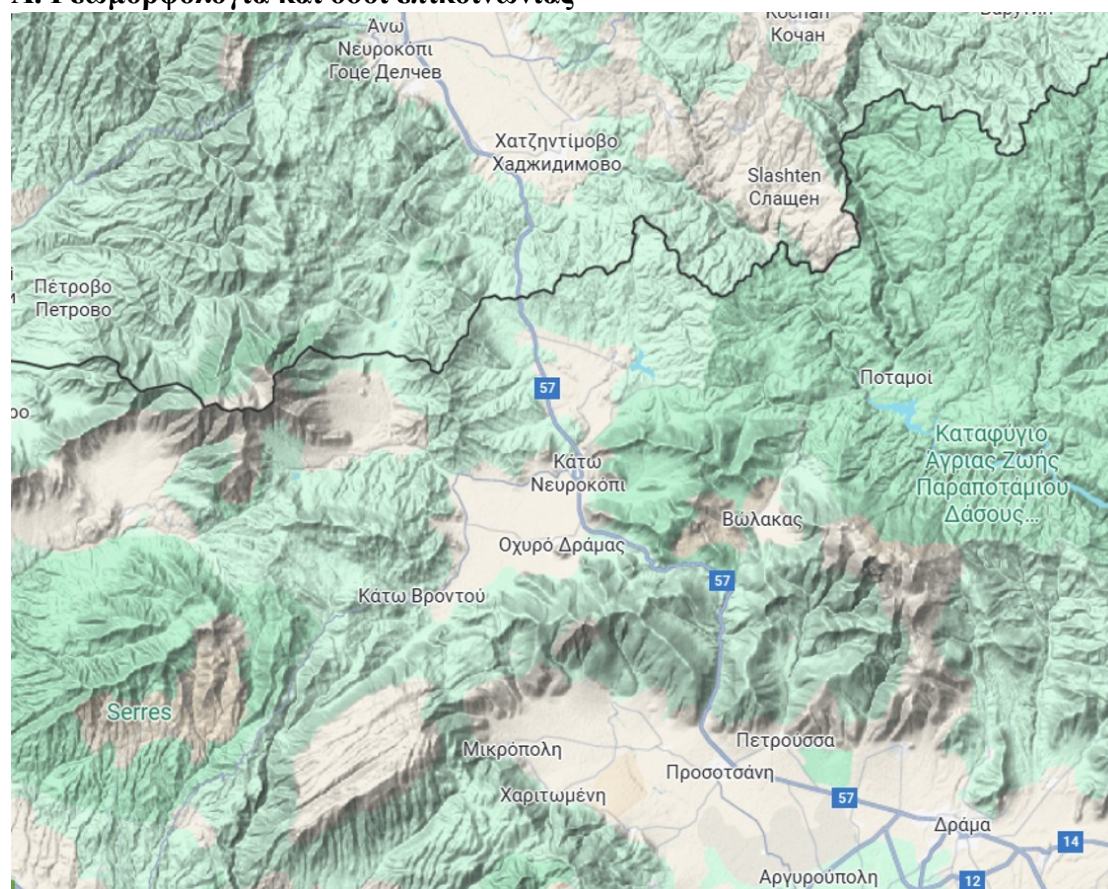
Εισαγωγή

Η περιοχή του μέσου ρου του Νέστου στην οποία ανήκει γεωγραφικά η κοιλάδα του Κάτω Νευροκοπίου και η προς βορρά εκτεινόμενη περιοχή του (Άνω) Νευροκοπίου (Gotse Deltsev) ήταν στην Αρχαιότητα ένας στρατηγικός κόμβος που συνέδεε την πεδιάδα της Δράμας και των Φιλίππων με το εσωτερικό της Ροδόπης και την κοιλάδα του Έβρου. Αυτή η καίριας σημασίας γεωγραφική θέση της περιοχής, σε συνδυασμό με τον μεταλλευτικό πλούτο σε χρυσό, άργυρο, σίδηρο και άλλα μεταλλεύματα που κρύβουν τα γύρω όρη, ευνόησε την εγκατάσταση και την ανάπτυξη σημαντικών θρακικών ομάδων (έθνων), οι οποίες αποτελούνταν κυρίως από μεταλλωρύχους και από εποχιακά μετακινούμενους κτηνοτρόφους. Η παρουσία τους τεκμαίρεται τόσο από ιστορικές όσο και από αρχαιολογικές μαρτυρίες ήδη από τα προϊστορικά χρόνια, κυρίως όμως από την λεγόμενη αρχαϊκή εποχή (7^{ος}-6^{ος} αι. π.Χ.), όταν Έλληνες άποικοι -κυρίως νησιώτες από την Πάρο, από την αποικία της την Θάσο, αλλά και από την Εύβοια, το Ανατολικό Αιγαίο και την Μικρά Ασία, ίδρυσαν την ίδια εποχή τις πρώτες ελληνικές πόλεις στα παράλια του Βορείου Αιγαίου. Αυτές οι συνθήκες ευνόησαν την

συνύπαρξη των πληθυσμών και τις μεταξύ τους ανταλλαγές στην ορεινή περιοχή της Δράμας. Δημιουργήθηκαν έκτοτε εκεί εμπορικοί σταθμοί (έμπορτα), δηλαδή μικροί οικισμοί που έπαιζαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές αλλά και στις διαπολιτισμικές σχέσεις μεταξύ των γηγενών έθνων της ορεινής ενδοχώρας και των Ελλήνων αποίκων. Η ενσωμάτωση των πληθυσμών αυτών στη σφαίρα επιρροής των ισχυρών κρατών που κυριάρχησαν στις ορεινές και ημιορεινές ζώνες των Θρακών και των Παιόνων της ενδοχώρας -κατά χρονολογική σειρά, η Θάσος, η Περσική αυτοκρατορία, το βασίλειο της Μακεδονίας και, τέλος, το Ρωμαϊκό κράτος - οδήγησε σταδιακά στη γένεση μεγαλύτερων αστικών κέντρων, τα οποία χαρακτηρίζονται διαχρονικά για τις έντονες πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ομάδων του μεικτού πληθυσμού.

Α. Γεωμορφολογία και οδοί επικοινωνίας

Γεωμορφολογία

Η κοιλάδα του Νέστου είναι σχεδόν σε όλο της το μήκος στενή, καθώς περιβάλλεται από ορεινούς όγκους. Ωστόσο, στο μέσο τμήμα της πλαταίνει, σχηματίζοντας ένα αρκετά μεγάλο λεκανοπέδιο, το οποίο εκτείνεται από το Άνω έως το Κάτω Νευροκόπι. Έτσι, παρά τον κατά βάση ορεινό χαρακτήρα της, η κοιλάδα του μέσου ρου του ποταμού κατέχει μια στρατηγικής σημασίας θέση στο δίκτυο επικοινωνιών που συνέδεε την πεδιάδα των Φιλίππων και την κοιλάδα του Στρυμόνα με το εσωτερικό της Ροδόπης και με την κοιλάδα του άνω ρου του Έβρου (περιοχή Φιλιπούπολης). Αυτή η γεωμορφολογική ιδιαιτερότητα υπήρξε καθοριστική για την ιστορική διαδρομή των ορεινών πληθυσμών που κατοικούσαν σε αυτές τις φυσικά προστατευμένες περιοχές.

Οδοί επικοινωνίας και φυσικές διαβάσεις

Διάφορες ορεινές οδοί, διαβάσεις και περάσματα ευνοούσαν την εγκατάσταση σε οικισμούς, την διακίνηση αγαθών, και διευκόλυναν τις μετακινήσεις ανθρώπων από τα ορεινά προς τα πεδινά, και το αντίστροφο.

Προς τα δυτικά

Το λεκανοπέδιο του μέσου ρου του Νέστου συνδέεται με την κοιλάδα του μέσου ρου του Στρυμόνα και με την περιοχή του Σιδηροκάστρου Σερρών μέσω δύο βασικών διόδων επικοινωνίας που διέρχονται βόρεια και νότια του όρους Άγκιστρο. Ωστόσο, η πιο σύντομη και λειτουργική φυσική δίοδος που συνδέει τον Στρυμόνα με την περιοχή του Νέστου είναι αυτή που διασχίζει το όρος Μενοίκιο, το αρχαίο *Δύσωρον*: Ξεκινώντας ξεκινά από τις Σέρρες, η οδός αυτή διέρχεται από την Ορεινή Σερρών και οδηγεί στο οροπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου, από όπου συνεχίζει βορειότερα στην περιοχή όπου το σημ. Άνω Νευροκόπι/Γκότσε Ντέλτσεφ, όπου τον 2^ο αι. μ.Χ. ιδρύθηκε η Νικόπολη του Νέστου (*Ulpia Nicopolis ad Nestum*).

Προς τα βόρεια και τα ανατολικά

Εξίσου σημαντικά είναι και τα φυσικά περάσματα από την πεδιάδα της Δράμας προς τα βόρεια. Ένας βασικός δρόμος συνέδεε την πεδιάδα των Φιλίππων με την περιοχή του Κάτω Νευροκοπίου: Ανηφόριζε, όπως και σήμερα ο δρόμος από το πέρασμα του Γρανίτη, οδηγώντας προς τα οροπέδια του Φαλακρού και, περνώντας από το λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου, έφθανε τελικά στη Νικόπολη του Νέστου. Αυτή η σημαντική εγκάρσια οδός έχει εντοπισθεί με σχετική ασφάλεια. Ίχνη ρωμαϊκής οδού παρατηρούνται σε μήκος μερικών εκατοντάδων μέτρων κατά μήκος των στενών του Γρανίτη (τα λεγόμενα στενά του Γκιούρετζικ). Η χάραξη αυτή φαίνεται ότι συνεχιζόταν προς βορρά, διερχόμενη από το Οχυρό (Λίσσε), το Κάτω Νευροκόπι (Ζίρνοβο) και την Εξοχή (Λιμπάχοβο). Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, αυτή η οδική αρτηρία συνέδεε τους Φιλίππους με τη Βεσσαπάρα στη Ροδόπη και, περαιτέρω, με τη Φιλιπούπολη. Την πορεία της τεκμηριώνουν αφενός η ύπαρξη σταθμού (*mutatio*) πλησίον της Κοναδενίκα, βορείως της Νικόπολης, και αφετέρου ρωμαϊκά μιλιάρια του 4ου αι. μ.Χ. Τα μιλιάρια ήταν λίθινοι, συχνά μαρμάρινοι και σε μορφή κίονα, παρόδιοι δείκτες της απόστασης -υπολογισμένης σε ρωμαϊκά μίλια- ανάμεσα στο σημείο όπου ήταν στημένοι και τις πλησιέστερες πόλεις. Το ένα από αυτά τα μιλιάρια βρέθηκε στα περίχωρα της Νικόπολης και φέρει δύο διακριτές επιγραφές:

ΟΝΑΛΙΙΣ.ΙΟΝ.
 ΟΣΕΣ.
 ΔΔΔΝΝΝΡΚΣΝΑ^{ουζε} ^{ουζε} ^{ουζε} ΝΙΝΙΟ
^{ουζε} ^{ουζε} ^{ουζε} ΓΝΑΚ
^{ουζε} ^{ουζε} ^{ουζε} ΑΝΟΚΚ
^{ουζε} ^{ουζε} ^{ουζε} ΔΔΔΓ
^{ουζε} ^{ουζε} ^{ουζε} ΦΛΚΡΑΤΙΑΙΙ
^{ουζε} ^{ουζε} ^{ουζε} ΕΕΤΕΛΙ^{εγκανο} ΞΕ
 ΙΙΤΙΗΝΙΑΝΟΕΤ
 ΦΛΤΙΓΦΟΔΟΣΙΟΕΤ
 ΦΛΑΡΘΑΟΙΟ
 ΑΛΤΔΙΝΜΦΑΤΟ
 ΡΙΣΣΕΥΔΕΡΑΝ

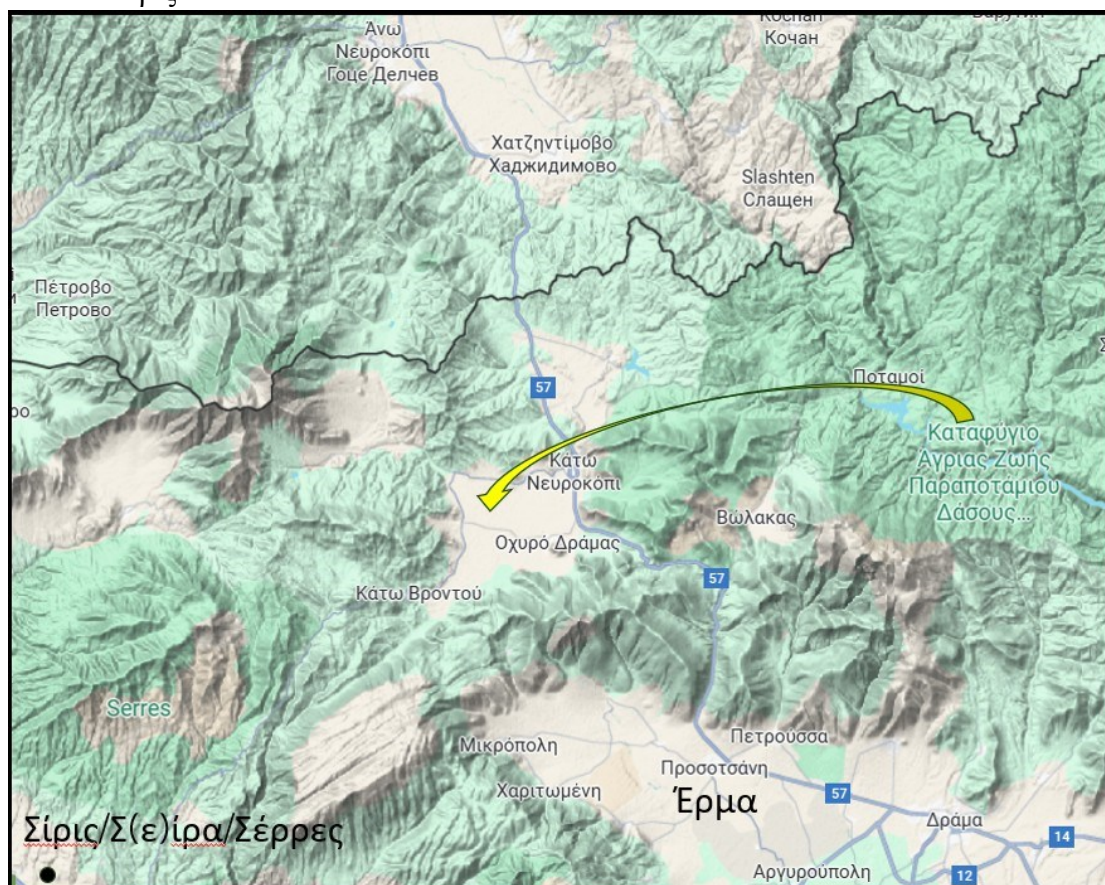
η αρχαιότερη χρονολογείται μεταξύ 337 και 340 μ.Χ. (επί Ρωμαίων αυτοκρατόρων Κωνσταντίνου, Κωνσταντίου και Κώνσταντα), ενώ η νεότερη επιγραφή χρονολογείται στο πρώτο ήμισυ του 383 (επί Ρωμαίων αυτοκρατόρων Θεοδοσίου, Αρκαδίου και Γρατιανού). Η ανάγκη κατασκευής και επανειλημμένων επισκευών της οδού έχει ερμηνευθεί από τον Γάλλο αρχαιολόγο Paul Perdrizet σε σχέση με τις καταστροφικές επιδρομές των Γότθων. Το δεύτερο μιλιάριο προέρχεται από την Αργυρούπολη-Σιταγρούς και φαίνεται να χρονολογείται επίσης στον 4ο αιώνα μ.Χ., όπως και εκείνο της Νικόπολης. Φυλάσσεται στο Μουσείο Φιλίππων και δεν έχει ακόμα γίνει αντικείμενο ειδικής μελέτης και δημοσίευσης.

Μια ακόμα οδός που εξασφάλιζε πρόσβαση προς τα βόρεια είναι εκείνη η οποία από την Πετρούσα οδηγούσε στα στενά ορεινά περάσματα μεταξύ των Πύργων και του Βόλακα.

Αυτές οι δύο οδοί διασταυρώνονταν με τη Εγνατία οδό και ανηφόριζαν προς τον βορρά. Στον ένα δρόμο, πιθανώς σε αυτόν που περνά από τα στενά του Γρανίτη, αναφέρεται η πληροφορία που παραδίδει ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος (59 π.Χ. - 17 μ.Χ.), σύμφωνα με την οποία η *vetus via regia*, η αρχαία βασιλική οδός, οδηγούσε προς την Παρώρεια της Θράκης, *Thraciae Paroreia (Ab Urbe Condita XXXIX, 27.10)*.

Χάρη σε αυτήν την μαρτυρία, αλλά και σε εκείνες άλλων αρχαίων συγγραφέων που ονομάζουν την περιοχή Θράκη «ορεινή» (*ὄρειος*), γνωρίζουμε ότι τον 3^ο και 2^ο αι. π.Χ. η περιοχή του Κάτω Νευροκοπίου – και γενικά η γύρω από την κοιλάδα του μέσου ρου του Νέστου περιοχή, ονομαζόταν *Παρώρεια*, όνομα που προσδιορίζει τα εδάφη που βρίσκονταν *παρὰ τὰ ὄρη*, δηλαδή κοντά στα βουνά. Από εκεί ο τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας Περσέας στρατολόγησε το 171 π.Χ. δυνάμεις αποτελούμενες από Παίονες και Θράκες. Η Παρώρεια αποτελούσε ουσιαστικά τότε το βορειοανατολικότερο τμήμα της Μακεδονίας στην ορεινή ενδοχώρα. Γι' αυτό τον λόγο οι Ρωμαίοι, μετά την κατάλυση του βασιλείου της Μακεδονίας (168 π.Χ.), όταν ενσωμάτωσαν την Μακεδονία ως επαρχία στο Ρωμαϊκό κράτος (148 π.Χ.), θεώρησαν την Παρώρεια αναπόσπαστο τμήμα της Μακεδονίας. Την ενέταξαν έτσι στην πρώτη περιφέρεια (*μερίδα*) της επαρχίας, η οποία είχε πρωτεύουσα την Αμφίπολη και περιλάμβανε όλη την περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου, καθώς και εδάφη που εκτείνονται ανατολικότερα, έως τον σημερινό νομό Έβρου.

Στον ίδιο δρόμο που διέρχεται από τα στενά του Γρανίτη αναφέρεται πιθανότατα και ο Αππιανός (2ος αι. μ.Χ.), Ρωμαίος ιστορικός ελληνικής καταγωγής από την Αλεξάνδρεια: Στην αφήγησή του (Έμφ. Πόλ. 4, 87) για τις κινήσεις των στρατευμάτων του Βρούτου και του Κάσσιου πριν από τη μάχη των Φιλίππων (42 π.Χ.) αναφέρει ότι αυτόν τον δρόμο υπέδειξε στους Ρωμαίους ο Θράκας βασιλιάς των Σαπαίων Ρασκούπορις.

Επρόκειτο για μια ορεινή διαδρομή τριών ημερών, η οποία ξεκινούσε από τα όρη της Εβάνθης και κατέληγε στα δυτικά στον ποταμό *Άρησσό*, παραπόταμο του *Έρμου*. Έτσι, προσέγγισαν τους Φιλίππους από τα βόρεια παρακάμπτοντας τον εχθρικό στρατό του Αντωνίου και του Οκταβιανού που φύλαγε το παραθαλάσσιο τμήμα της Εγνατίας οδού κοντά στην Νέα Καρβάλη Καβάλας (αρχαίο *Ακόντισμα*). Ο Αππιανός σημειώνει

μάλιστα ότι ο ποταμός *Έρμος* βρισκόταν σε απόσταση πορείας μιας ημέρας από την πόλη των Φιλίππων, δηλαδή περίπου 30 χιλιομέτρων, απόσταση που αντιστοιχεί στη σημερινή διαδρομή Φιλίππων–Προσοτσάνης. Τα στρατεύματα του Βρούτου και του Κάσσιου θα πρέπει συνεπώς να διέσχισαν το λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου προς την πεδιάδα των Φιλίππων. Δύο χαμένες σήμερα λατινικές επιγραφές από την περιοχή της Προσοτσάνης αναφέρουν το όνομα *Hermaei* (*Ερμαῖοι*), πράγμα που μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε στην περιοχή της Προσοτσάνης μια κοινότητα, την *Έρμη* ή *Έρμα*, το όνομα της οποίας σχηματίστηκε από το όνομα του ποταμού *Έρμος*.

Το οροπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου ήταν τμήμα της Παρώρειας και αποτελούσε τον κύριο άξονα που συνέδεε τις πεδιάδες της Φιλίππων/Δράμας και των Σερρών με την ορεινή ενδοχώρα της Ροδόπης.

Βιβλιογραφία

Ν. Θ. Σχινάς, *Όδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου, Νέας ὀροθετικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας* (Ἀθήναι 1886-1887), 452-454

https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/a/8/metadata-01-0000454.tkl?utm_source

Paul Perdrizet, Trois inscriptions latines de Roumélie. In: *Bulletin de correspondance hellénique* 24, 1900, 542-552.

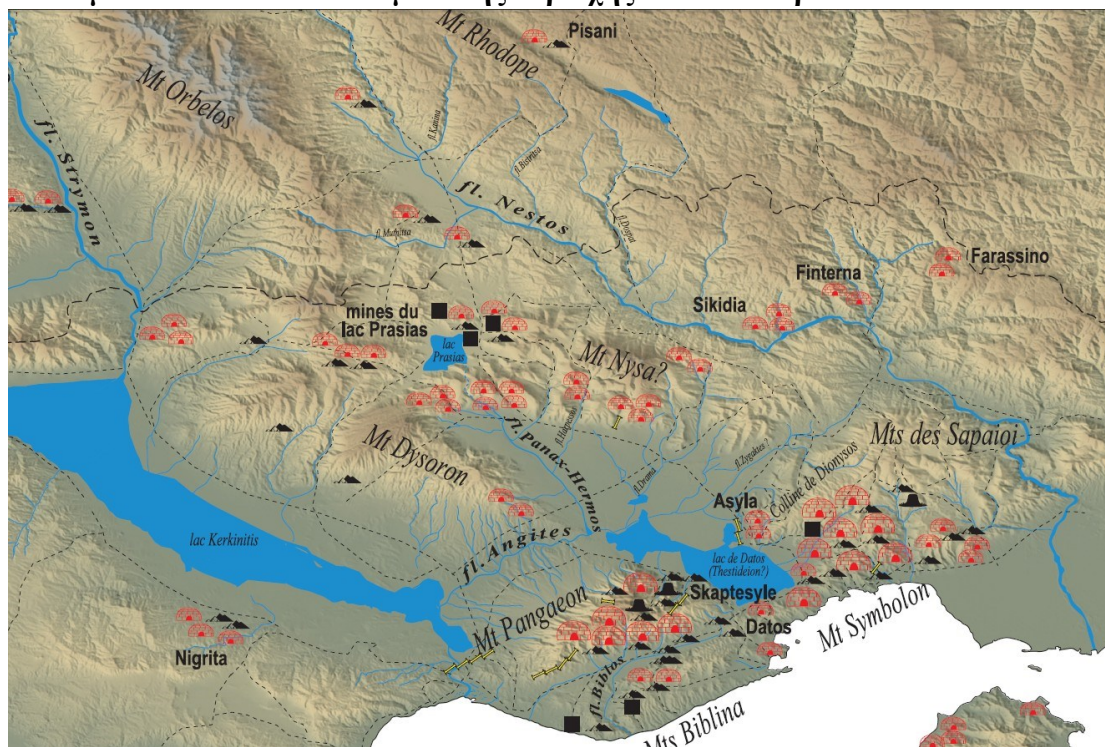
https://www.persee.fr/doc/bch_0007-4217_1900_num_24_1_3429

P. Collart, *Philippes ville de Macédoine: depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romaine*, Paris 1937, 503 και υποσημ. 2-3.

B. Gerov, « Proučvanija vârhu zapadnothakijskite zemi prez rimsko vreme (Untersuchungen über die Westthrakischen Länder in römischer Zeit) », *Annuaire de l'Université de Sofia* 54, 3 (1959-1960), (Sofia 1961), 155-406 (στα βουλγαρικά με περίληψη στα γερμανικά, 392-406), 349.

A. G. Zannis, στο A. Bielman, C. Brélaz, G. Duchoud, R. Frei-Stolba, A. D. Rizakis, A. G. Zannis, «Le Corpus des inscriptions grecques et latines de la colonie de Philippes de Macédoine : état des travaux», M. Mayer i Olivé *et al.* (εκδ.), *Acta XII Congressus internationalis epigraphiae Graecae et Latinae, Barcelona 3-8 septembre 2002*, II (Barcelona 2007), 1213-1219.

Β. Τα μεταλλεία και τα λατομεία της περιοχής του Φαλακρού

Μεταλλεία

Τα αρχαία μεταλλεία που έχουν εντοπίσει οι έρευνες που διεξήγαγε ο Γεωλόγος Δρ. Γιάννης Χατζηπαναγής στις νότιες και στις βόρειες πλαγιές του Φαλακρού, είναι κεφαλαιώδους σημασίας για την ιστορία της περιοχής: Τα πλούσια σε χρυσό και άργυρο μαγγανιούχα κοιτάσματα και η εκμετάλλευσή τους διαχρονικά καθόρισαν την ανάπτυξη της οικονομίας της περιοχής και την ιστορική της διαδρομή. Παρότι πρόκειται για τα λιγότερο γνωστά μεταλλεία της Ανατολικής Μακεδονίας, βρίσκονται σε ζώνη όπου τα κοιτάσματα θεωρούνται από τα πλουσιότερα σε πολύτιμα μέταλλα, ιδίως σε άργυρο, ενώ οι σχετικές αναλύσεις δείχνουν και ιδιαίτερα υψηλή περιεκτικότητα και σε χρυσό.

Ανατολικά της Γραμμένης και του Καλαποτίου εκτείνεται σημαντική μεταλλευτική ζώνη με κοιτάσματα χρυσού και αργύρου. Στις δύο πλευρές του περάσματος του Γρανίτη έχουν εντοπιστεί πολλές αρχαίες στοές εξόρυξης αργύρου, ενώ στην Πετρούσα–Πύργους σώζονται στοές χρυσοφόρων και αργυρούχων κοιτασμάτων.

Κοντά στον Ξηροπόταμο, στη θέση Τικόλνιτσα, στις νότιες πλαγιές του Φαλακρού, εντοπίστηκαν στοές εξόρυξης χρυσού μέσα σε σιδηροφόρα πετρώματα. Εκεί εντοπίζεται και υδραγωγείο, το οποίο διατηρείται έως σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση. Εξυπηρετούσε πιθανώς όχι μόνον την υδροδότηση των γειτονικών αρχαίων οικισμών, αλλά και την διαδικασία εξόρυξης με διοχέτευση νερού υπό μεγάλη πίεση, σύμφωνα με μια μέθοδο (αγγλ. *hushing*) την οποία εφάρμοζαν οι Ρωμαίοι και περιγράφει ο φυσιοδίφης και φυσικός φιλόσοφος Πλίνιος ο Πρεσβύτερος τον 1^ο αι. μ.Χ. (*Historia Naturalis* XXXIII 67-78): Με την διοχέτευση νερού επάνω στα μεταλλοφόρα πετρώματα, αυτά αποκολλούνταν. Στη συνέχεια η λάσπη διοχετευόταν σε κανάλια (λατ. *agogae*) που την οδηγούσαν προς τα πλυντήρια (*χρυσοπλύσια*) και τα μεταλλουργεία, στα σημεία διαχωρισμού και τήξης των μετάλλων.

Ανατολικά της μεταλλευτικής περιοχής της Γραμμένης και του Καλαποτίου έχει εντοπιστεί σημαντική ζώνη εξόρυξης, με κοιτάσματα χρυσού και αργύρου. Και στις δύο πλευρές του περάσματος του Γρανίτη έχουν αναγνωρισθεί πολυάριθμες αρχαίες στοές εξόρυξης αργύρου. Πιο ανατολικά, η χαράδρα Πετρούσας–Πύργων είναι επίσης πλούσια σε μεταλλεύματα· εκεί, στις θέσεις Πύργοι και Νιχτένες, έχουν βρεθεί αρχαίες στοές εξόρυξης αργυρούχων και χρυσοφόρων κοιτασμάτων.

Στο ίδιο το λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου, στα βόρεια και στα ανατολικά του οικισμού, ο Γιάννης Χατζηπαναγής εντόπισε πολυάριθμες αρχαίες στοές μεταλλείων, στις θέσεις Σύνθια (με κοιτάσματα μαγγανίου και χρυσού), στο Καρποσλούκ (μαγγάνιο με άργυρο), στους Αγίους Θεοδώρους (βασικά μέταλλα, με χρυσό και άργυρο), στην Ταρτάνα (μαγγάνιο με άργυρο) και στη Γκόλτσα (σίδηρος, με χρυσό). Οι μεγάλοι σωροί σκωριών που εντοπίζονται περίπου ένα χιλιόμετρο νότια του Κάτω Νευροκοπίου μαρτυρούν την ύπαρξη μεταλλουργικού κέντρου, του οποίου η παραγωγή τροφοδοτούνταν από την εξόρυξη χρυσού και αργύρου. Είναι πιθανόν αυτές οι μεταλλευτικές και μεταλλουργικές δραστηριότητες να συνδέονταν με έναν αρχαίο οικισμό που πιθανώς βρισκόταν κοντά στο Κάτω Νευροκόπι· αν και δεν έχει εντοπιστεί, η ύπαρξή του δεν μπορεί να αποκλειστεί δεδομένου ότι η περιοχή μέχρι σήμερα έχει ερευνηθεί ελάχιστα αρχαιολογικά.

Στη βόρεια πλευρά του Φαλακρού, κοντά στο Καστανόχωμα (Ζερνόβιτσα), έχουν επίσης εντοπιστεί αρκετές στοές. Αρχαία και νεότερα μεταλλεία έχουν καταγραφεί και στην περιοχή του μέσου ρου του Νέστου, κοντά σε πλούσια κοιτάσματα χρυσού και αργύρου. Ο Γιάννης Χατζηπαναγής έχει καταγράψει και ερευνήσει μεταλλεία στις θέσεις Σικίδια (μαγγάνιο και άργυρος), Τσαταλαμάς (σίδηρος, μαγγάνιο και άργυρος), Ράντιστα (μαγγάνιο, βασικά μέταλλα και άργυρος), καθώς και βορειοανατολικότερα στη Φιντέρνα (μαγγάνιο και άργυρος) και στην περιοχή του Φαρασινού (στη θέση Κοτσιλάρ, μαγγάνιο και άργυρος), ενώ στη Γέφυρα των Αχλαδιών έχουν εντοπιστεί κοιτάσματα σιδήρου, βασικών μετάλλων και ενδεχομένως χρυσού.

Βέβαιη είναι επίσης η ύπαρξη πλούσιων κοιτασμάτων πολύτιμων μετάλλων και στο βουλγαρικό τμήμα της κοιλάδας του μέσου ρου του Νέστου. Από την αρχαιότητα εξορύσσονταν εκεί σίδηρος, μόλυβδος, άργυρος και χρυσός. Ιδιαίτερα, κοντά στις εκβολές της Μούτνιτσας (παραπόταμου του Νέστου), στις θέσεις Πετρελίκ και Ίλιντεν, έχουν βρεθεί τεράστιοι σωροί από μεταλλουργικές σκωρίες, ενώ τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ότι η εκμετάλλευση των μεταλλείων ανάγεται στα τέλη βου αιώνα π.Χ.

Λατομεία

Αλλά και το μάρμαρο ήταν σημαντική πηγή στην αρχαιότητα, όπως και σήμερα. Το Παγγαίο, η Λεκάνη και το Φαλακρό διαθέτουν λευκό και γκριζωπό μάρμαρο εξαιρετικής ποιότητας. Τα αρχαία οικοδομήματα, όπως και τα πολυάριθμα ταφικά μνημεία που έχουν ανακαλυφθεί στην περιοχή, είναι ως επί το πλείστον κατασκευασμένα από τοπικό μάρμαρο. Στο Φαλακρό, λατομεία εντοπίζονται στον Βώλακα, στον Γρανίτη και, ανατολικότερα προς την Δράμα, στον Βαθύλακκο, ενώ αρχαία λατομεία εντοπίζονται και στη δυτική/βορειοδυτική Λεκάνη, κοντά στον Νικηφόρο και την Αίγειρο.

Σε κάποιες περιπτώσεις, κοντά στις θέσεις των αρχαίων μεταλλείων και λατομείων εντοπίζονται αρχαίες επιγραφές, ελληνικές και λατινικές, χαραγμένες στους βράχους.

Αντίθετα με ό,τι νομίζουν οι αρχαιοκάπηλοι, οι οποίοι ανατινάζουν τους βράχους αναζητώντας θησαυρούς και καταστρέφοντας το ιστορικό και το φυσικό τοπίο και ταυτόχρονα σβήνοντας για πάντα την άγνωστη ιστορία αυτού του πολύπαθου τόπου, οι επιγραφές αυτές δεν δείχνουν τη θέση αρχαίων θησαυρών: χρησίμευαν ως δείκτες του αρχαίου ρωμαϊκού κτηματολογίου και προσδιόριζαν τις θέσεις των μεταλλείων ή των λατομείων, αναφέροντας ενίοτε και τα ονόματα των ενοικιαστών που τα εκμεταλλεύονταν.

Βιβλιογραφία

I. Chatzipanagis, R. Compagnoni, R. Sandrone, « Studio geologico-petrografico di Bos-Dag settentrionale (Macedonia greca) », *Boll. del assoc. Mineraria Subalpina* 22 (1983), 112-126.

I. Χατζηπαναγής, *Η γεωλογική δομή της ευρύτερης περιοχής του όρους Φαλακρού*, Διδακτορική Διατριβή, Πολυτεχνική Σχολή Αθηνών (Αθήνα 1991).

N. Arvanitidis, *Regional Ore Geologic Studies Setting Controls and Distribution of Metallic Deposit Types in the Serbomacedonian and Western Rhodope Zone, Final Report, EEC Project MA2M-CT90-0015* (1993).

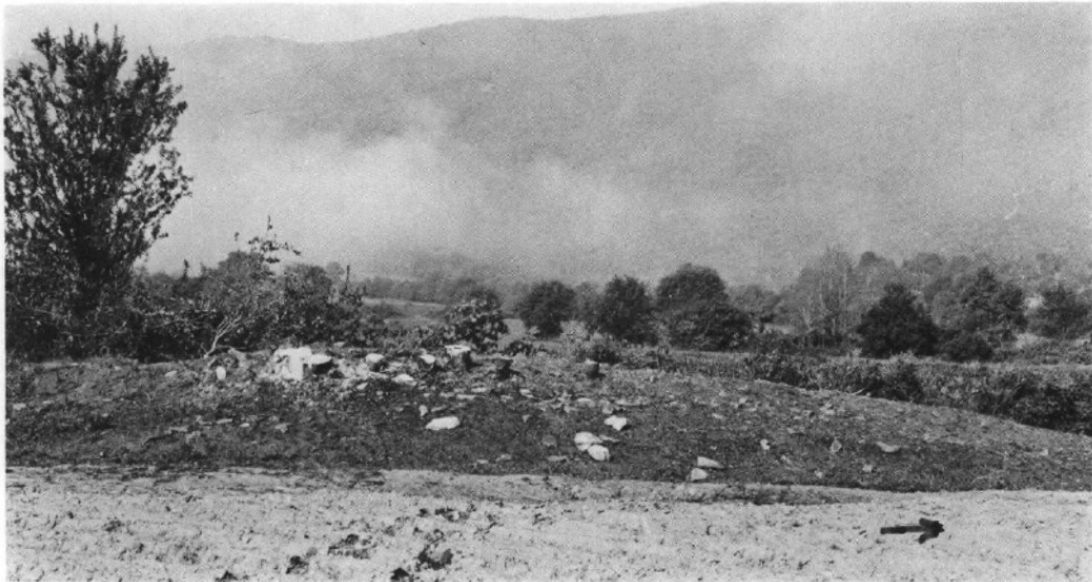
I. Χατζηπαναγής, Μ. Δημητρούλα, « Έκθεση για την έρευνα πρωτογενούς χρυσού στην ευρύτερη περιοχή Παλαιάς Καβάλας ». *Projet 9161955 ΣΠΑ, ΙΓΜΕ Ξάνθης* (Ξάνθη 1999), 1-109.

I. Κ. Χατζηπαναγής, *Τα μαγγανιούχα κοιτάσματα του Νομού Δράμας. Η μεταλλευτική έρευνα για την αύξηση των αποθεμάτων του λειτουργούντος μεταλλείου μαγγανίου Δράμας κατά την τετραετία 1995-1998*, ΙΓΜΕ Ξάνθης (Ξάνθη 1999).

A. G. Zannis, *Le pays entre le Strymon et le Nestos, Géographie et Histoire*, Μελετήματα 71, Athènes 2014, 184-194.

Γ. Τα αρχαιότερα αρχαιολογικά ευρήματα

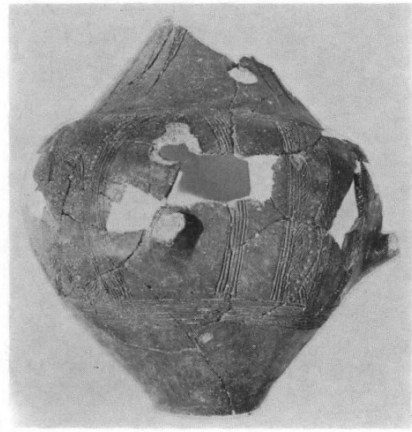
Οι πληροφορίες που διαθέτουμε από τους αρχαίους συγγραφείς είναι αρκετά περιορισμένες και αποσπασματικές. Μόνον οι αρχαιολογικές ανασκαφές μπορούν εν μέρει να αναπληρώσουν αυτό το μεγάλο κενό στις γνώσεις μας. Σε ό,τι αφορά ειδικότερα την πρώιμη κατοίκηση η αρχαιολογική έρευνα έχει εντοπίσει πολυάριθμους τύμβους της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (ΥΕΧ). Η παρουσία τύμβων, δηλαδή χαμηλών χωμάτινων λοφίσκων που κάλυπταν ταφές, είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής που εκτείνεται από τη μέση κοιλάδα του Νέστου (και την περιοχή του Κορβίλεν) έως τη Δράμα. Πολλοί τύμβοι έχουν εντοπισθεί και εν μέρει ανασκαφεί στην περιοχή των Ποταμών και της Εξοχής, όπως και στη Βιομηχανική Ζώνη της Δράμας.

Οι ταφές χρονολογούνται από το τέλος της ΥΕΧ (Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδος), δηλ. γύρω στο 1200 π.Χ. μέχρι και το 900-800 π.Χ., και φτάνουν ίσως έως και τον 7ο αιώνα π.Χ. Τύμβοι εντοπίζονται και σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων αλλά και στην Μακεδονία και τη Θράκη, όπου ζούσαν Θράκες και Παίονες. Από την μορφή τους οι τύμβοι, αλλά και από την χαρακτηριστική εγχάρακτη κεραμική που βρέθηκε στο εσωτερικό τους, βρίσκουν παράλληλα σε άλλες περιοχές της Χερσονήσου του Αίμου, ειδικά στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την πρώην Γιουγκοσλαβία, την Ανατολική Θράκη, αλλά και στην Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία. Διάφορες απόψεις έχουν διατυπωθεί σχετικά με την συσχέτιση αυτής της κεραμικής με αρχαίους πληθυσμούς.

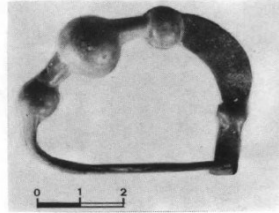
ε

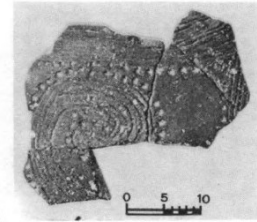
στ

ζ

η

θ

α-θ. Τύμβος Έξοχης.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ 1979

ΠΙΝΑΞ ΙΓ

α

β

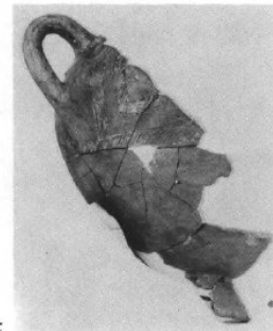
γ

δ

ε

στ

Συγκεκριμένα, έχει υποστηριχθεί ότι η διάδοσή της μπορεί να σχετίζεται με μετακινήσεις πληθυσμών, όπως ήταν οι Δωριείς, οι Θράκες, οι Φρύγες και οι Παίονες. Αυτές οι απόψεις λαμβάνουν υπόψη παρατηρήσεις για τις εποχιακές μετακινήσεις των Βλάχων και των Σαρακατσάνων της νεότερης εποχής: Αυτοί οι νομαδικοί – κτηνοτροφικοί πληθυσμοί που μετακινούνταν σε οικογένειες με τα κοπάδια τους σε

όλη την Βαλκανική, ακόμα και μέχρι την Καππαδοκία, για να περάσουν τα καλοκαίρια και τους χειμώνες σε μέρος που πρόσφερε τροφή και ασφάλεια στα ζώα.

Εξίσου σημαντική για τους ταφικούς τύμβους της Εξοχής και των Ποταμών είναι και η παρουσία μυκηναϊκής κεραμικής, που αποδεικνύει τις επαφές των κατοίκων της περιοχής με τον Ελληνικό κόσμο του Αιγαίου, εάν όχι και την παρουσία Ελλήνων Μυκηναίων ήδη από τον 11^ο- 10^ο αιώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία

Δ. Γραμμένος, «Τύμβοι της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και άλλες αρχαιότητες στην περιοχή του Νευροκοπίου Δράμας», ΑΕ 1979, 26-71.

Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ΑΔ 22, 1967, Χρονικά, 427-428.

Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ΑΔ 31, 1976, Χρονικά, 304.

Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, «Η Δράμα και η περιοχή της από τη Νεολιθική εποχή ως τα τέλη της αρχαιότητας: παρατηρήσεις στον αρχαιολογικό χάρτη του Νομού Δράμας», *Η Δράμα και η Περιοχή της: Ιστορία και Πολιτισμός*. Β΄ Επιστημονική Συνάντηση, Δράμα 18-22 Μαΐου 1994 (1998) 33-67.

Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, «Η Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στην Ανατολική Μακεδονία», *Αρχαία Μακεδονία V* (1993), 679-697.

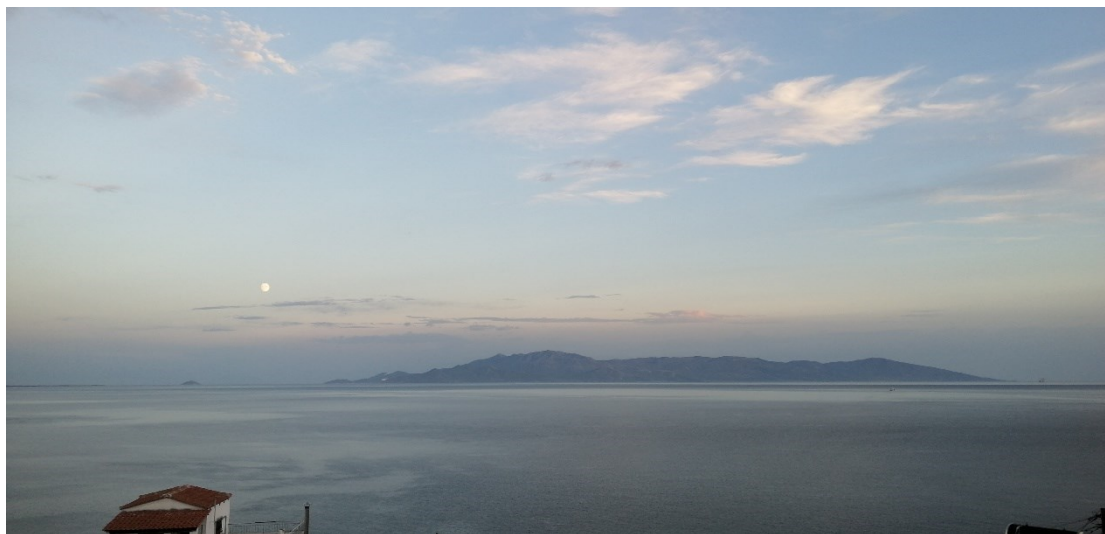
Κ. Περιστέρα, «Η Πρώιμη Εποχή Σιδήρου στον Νομό Δράμας», στο Ν. Χ. Σταμπολίδης – Α. Γιαννικουρή, *Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου*, Αθήνα 2004, 259-264.

Δ. Μαλαμίδου, «Νομός Δράμας. Ιστορικό και αρχαιολογικό περίγραμμα. Προϊστορικοί χρόνοι», Α. Γ. Βλαχόπουλος - Δ. Τσιαφάκη, *Αρχαιολογία. Μακεδονία και Θράκη*, Αθήνα 2017, 460-463.

Δ. Συνοπτική Ιστορία της περιοχής μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου

Δ.1. Η κυριαρχία της Θάσου

Η κυριαρχία της Θάσου στο ηπειρωτικό κράτος της, στην λεγόμενη θασιακή περαία, υπήρξε μακρόχρονη και καθοριστική για την ιστορία της περιοχής ανάμεσα στον Στρυμόνα και τον Νέστο. Χάρη σε αυτήν, η Θάσος εξελίχθηκε σε μία από τις πλουσιότερες και ισχυρότερες στρατιωτικά πόλεις του Βόρειου Αιγαίου. Η κυριαρχία των Θασίων θεμελιώθηκε στη στενή αλληλεπίδραση με τους γηγενείς πληθυσμούς και στον έλεγχο των πλούσιων φυσικών πόρων, κυρίως των μεταλλείων, αλλά και των καίριων εμπορικών δρόμων που συνέδεαν τα παράλια του βόρειου Αιγαίου με τη θρακική και μακεδονική ενδοχώρα. Η θασιακή περαία υπήρξε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα πρώιμης και συστηματικής ελληνικής επέκτασης στον βορειοαιγαιακό χώρο.

Η θασιακή οικονομική και εμπορική κυριαρχία στον χώρο μεταξύ του Στρυμόνα και του Νέστου τεκμηριώνεται από ένα ευρύ και πολυδιάστατο σύνολο αρχαιολογικών ευρημάτων, τα οποία επιβεβαιώνουν τόσο την πρώιμη εγκατάσταση των Θασίων, την εντατική εκμετάλλευση των πόρων και τη δημιουργία ενός εκτεταμένου εμπορικού δικτύου.

Το αρχαιολογικό υλικό αναδεικνύει με σαφήνεια ότι η θασιακή επικράτεια στην απέναντι ηπειρωτική ενδοχώρα δεν ήταν απλώς μια περιφερειακή ζώνη επιρροής, αλλά ένα οργανωμένο και πολυεπίπεδο σύστημα εκμετάλλευσης, παραγωγής και εμπορίου, το οποίο συνέδεε στενά τη Θάσο με τη θρακική ενδοχώρα και τα διεθνή δίκτυα του αρχαίου κόσμου.

Οικιστική επέκταση (εμπόρια και αποικίες)

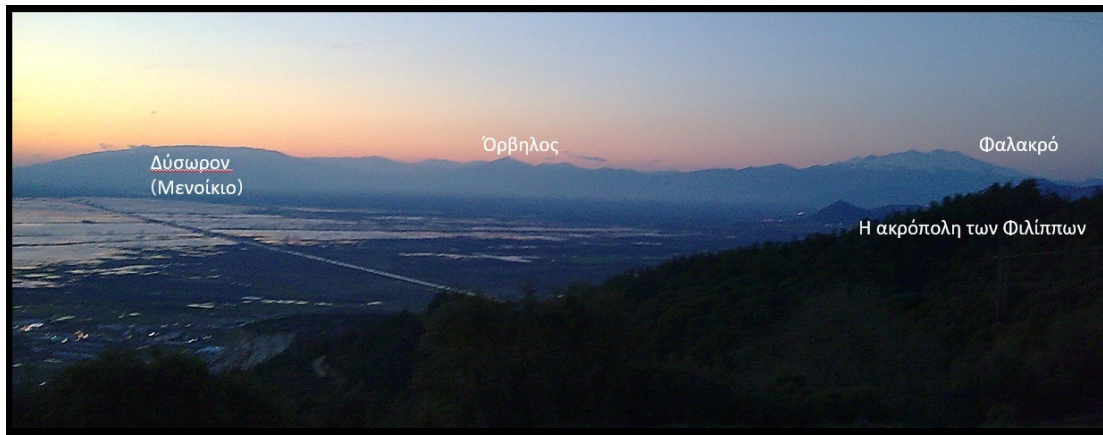
Μετά την εγκατάσταση των Παρίων αποίκων στη Θάσο, γύρω στο 680 π.Χ., η επέκτασή τους προς την απέναντι ακτή υπήρξε γρήγορη και συστηματική. Οι Θάσιοι ίδρυσαν αρχικά παράκτιους εμπορικούς σταθμούς και πόλεις, όπως η Νεάπολις (η σημερινή Καβάλα), η Γαληψός (Κάρυανη Καβάλας), η Οϊσύμη (Νέα Πέραμος Καβάλας), η Πίστυρος (Ποντολίβαδο Καβάλας) και σταδιακά δημιούργησαν ένα εκτεταμένο δίκτυο εγκαταστάσεων στην ηπειρωτική ζώνη, όπως η Δάτος (στο ΝΑ Παγγαίο) και η Βέργη (Νέος Σκοπός Σερρών). Η αρχαιολογική εικόνα των θέσεων αυτών αποκαλύπτει οργανωμένες και ακμαίες κοινότητες. Το δίκτυο αυτό περιλάμβανε

όχι μόνο λιμάνια και παράλια εμπόρια, αλλά και οικισμούς της ενδοχώρας, οι οποίοι ήλεγχαν τις προσβάσεις προς τις κοιλάδες του Στρυμόνα και του Νέστου και εξασφάλιζαν την εκμετάλλευση των μεταλλοφόρων περιοχών. Η θασιακή παρουσία στην απέναντι ακτή έλαβε έτσι χαρακτηριστικά πραγματικού ηπειρωτικού κράτους. Μάλιστα έχει προταθεί ότι και ο ίδιος ο ποταμός Νέστος έλαβε πιθανότατα το όνομά του από τους Παρίους, κατά το πρότυπο ομώνυμης θεότητας της Πάρου. Η ύπαρξη εκτεταμένων νεκροπόλεων, ήδη από τον 7ο αι. π.Χ., καθώς και σημαντικών ιερών της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου, όπως το ιερό της Δήμητρας στον Γαληψό και ο ναός -πιθανώς της Αθηνάς- στην Οισύμη, μαρτυρεί όχι μόνο τη διάρκεια αλλά και την κοινωνική και θρησκευτική συγκρότηση των κοινοτήτων.

Η θασιακή κυριαρχία στην ήπειρο δεν στηρίχθηκε μόνο στη στρατιωτική παρουσία ή στην ίδρυση αποικιακών κέντρων, αλλά και σε ένα πολύπλοκο πλέγμα συμμαχιών, συνεννοήσεων και οικονομικής συμβίωσης με τους γηγενείς πληθυσμούς. Θρακικά και παιονικά φύλα, όπως οι Σαπαίοι, οι Βισάλτες και οι Ορρέσκιοι, συνδέθηκαν με τη θασιακή παρουσία είτε ως σύμμαχοι είτε ως ομάδες που συμμετείχαν άμεσα ή έμμεσα στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και στις εμπορικές ανταλλαγές. Χαρακτηριστική είναι η συμμαχία των Θασίων με τους Σαπαίους κατά τη διάρκεια των συγκρούσεών τους με τους Ναξίους για τον έλεγχο της ίδιας της Θάσου στις αρχές του 7^{ου} αι. Μέσα από αυτές τις σχέσεις, που ενισχύθηκαν επί Περσικής κυριαρχίας, οι τοπικοί πληθυσμοί επηρεάστηκαν βαθιά και σε πολιτισμικό επίπεδο: υιοθέτησαν θασιακά νομισματικά πρότυπα και χρησιμοποίησαν την ελληνική γλώσσα και γραφή στις συναλλαγές και στις δημόσιες εκφράσεις τους. Η θασιακή περαία λειτούργησε επιπλέον ως βασικός διάυλος διάχυσης θρακικών πολιτισμικών και θρησκευτικών στοιχείων στον ελληνικό κόσμο, καθώς και, αντιστρόφως, ελληνικών πολιτισμικών, πολιτικών και οικονομικών προτύπων στη θρακική ενδοχώρα.

Κεντρικός άξονας της θασιακής ισχύος υπήρξε η εκμετάλλευση των μεταλλευτικών πόρων.

Στις πλαγιές του Παγγαίου και του όρους Λεκάνη (γνωστού και ως Σαπαίων Όρος), οι αρχαιολογικές έρευνες έχουν εντοπίσει ένα πυκνό δίκτυο μεταλλευτικών εγκαταστάσεων, συχνά οχυρωμένων, που συνδέονται με την εξόρυξη χρυσού και αργύρου. Θέσεις όπως η Σκαπτή Ύλη (Νικήσιανη Παγγαίου) διατηρούν ακόμη ίχνη από στοές, φρέατα εξόρυξης και σωρούς σκωρίας, δηλαδή τα κατάλοιπα της μεταλλουργικής επεξεργασίας, αποδεικνύοντας την ένταση και τη συστηματικότητα της παραγωγής. Παράλληλα, η εκμετάλλευση αυτών των πόρων συνδεόταν άμεσα με λιμενικές και ναυπηγικές υποδομές: στον λιμένα της Αντισάρας (Νέα Ηρακλείτσα Καβάλας), που λειτουργούσε ως επίνειο της Δάτου, έχουν εντοπιστεί κατάλοιπα εγκαταστάσεων που επιβεβαιώνουν τη χρήση του ως κέντρου ναυπήγησης και εμπορίου. Εξίσου σημαντική ήταν η Πίστυρος, οχυρωμένη θασιακή πόλη κοντά στις εκβολές του Νέστου. Ο οικισμός αυτός λειτουργούσε ως κέντρο μεταλλουργικής δραστηριότητας και ως σταθμός εμπορίου με τη θρακική ενδοχώρα. Η θέση του επέτρεπε τον έλεγχο της επικοινωνίας ανάμεσα στις παράκτιες εγκαταστάσεις και στους πληθυσμούς του εσωτερικού, ενώ ταυτόχρονα συνδεόταν με τη διακίνηση μεταλλευτικών προϊόντων και άλλων αγαθών.

Κατά την περίοδο της περσικής κυριαρχίας, η Θάσος όχι μόνο δεν απώλεσε τη θέση της στην ήπειρο, αλλά φαίνεται ότι συνέχισε να ευημερεί, διατηρώντας τα προνόμια της στην ενδοχώρα με την ανοχή ή και την έγκριση των Περσών. Η οικονομική της ισχύς κατά την εποχή αυτή ήταν τέτοια, ώστε το 480 π.Χ. οι Θάσιοι να μπορέσουν να παραθέσουν στον Ξέρξη και στον στρατό του γεύμα τεράστιας αξίας, που οι πηγές υπολογίζουν σε 400 τάλαντα, και μάλιστα εκ μέρους των ηπειρωτικών τους πόλεων. Η μαρτυρία αυτή είναι ενδεικτική όχι μόνο του πλούτου της Θάσου, αλλά και του βαθμού οργάνωσης και συνοχής του ηπειρωτικού της συστήματος. Γενικά, ο έλεγχος της περσικής επέτρεπε στη Θάσο να αντλεί τεράστια έσοδα από τα ορυχεία χρυσού και αργύρου του Παγγαίου και του όρους Λεκάνη, καθώς και από τη φορολόγηση των εμπορικών δραστηριοτήτων. Οι αρχαίες πηγές μάλιστα αναφέρουν ότι από τα μεταλλεία και τους εμπορικούς σταθμούς της ηπειρωτικής επικράτειας, η Θάσος είχε έσοδα που μπορούσαν να φθάσουν έως και 200-300 τάλαντα ετησίως, μέγεθος που δείχνει την οικονομική σημασία της περιοχής.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτική για την έκταση της θασιακής οικονομικής επιρροής είναι η νομισματική μαρτυρία. Κατά την περίοδο της περσικής κυριαρχίας, η Θάσος εξέδωσε πλήθος αργυρών νομισμάτων, ακολουθώντας τον λεγόμενο «θρακο-μακεδονικό» σταθμητικό κανόνα (ή «του Παγγαίου»). Το γεγονός ότι το ίδιο πρότυπο βάρους των νομισμάτων, καθώς και χαρακτηριστικοί θασιακοί εικονογραφικοί τύποι και η

τεχνοτροπία των νομισμάτων υιοθετήθηκαν από γειτονικά θρακικά και παιονικά φύλα (π.χ. Όρρέσκιου), υποδηλώνει τη συγκρότηση μιας ευρύτερης νομισματικής ζώνης ή ένωσης υπό την επιρροή της Θάσου και της Βέργης.

Επιγραφές όπως η στήλη του Τιμησικράτη από τη Βέργη (περίπου 450 π.Χ.) αποκαλύπτουν ότι Θάσιοι πολίτες κατείχαν εκτεταμένες ιδιοκτησίες στην ενδοχώρα - αγροκτήματα, αμπελώνες και βοσκοτόπια- διατηρώντας την οικονομική τους επιρροή ακόμη και σε περιόδους πολιτικών μεταβολών.

Η θασιακή κυριαρχία στην απέναντι ακτή δέχθηκε καίριο πλήγμα με την ανάδειξη της Αθήνας ως μεγάλης δύναμης στο βόρειο Αιγαίο. Μετά την αποστασία των Θασίων από την Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία και την ήττα τους στον πόλεμο του 465-463 π.Χ., οι Αθηναίοι επέβαλαν σκληρούς όρους: η Θάσος υποχρεώθηκε να κατεδαφίσει τα τείχη της, να παραδώσει τον στόλο της και, κυρίως, να εγκαταλείψει τις ηπειρωτικές της κτήσεις και τα μεταλλεία. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν και η Δάτος και τα χρυσορυχεία της Σκαπτής Ύλης. Η απώλεια αυτή σήμαινε σοβαρό περιορισμό της ισχύος της, καθώς η περαία αποτελούσε βασική πηγή πλούτου, πρώτων υλών και πολιτικής επιρροής.

Ωστόσο, η θασιακή παρουσία στην ήπειρο δεν εξαφανίστηκε οριστικά. Προς το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, το 411 π.Χ., οι Θάσιοι επιχείρησαν να ανακτήσουν τον έλεγχο της ενδοχώρας και να επανασυνδέσουν την πόλη τους με τα παλαιά ηπειρωτικά της ερείσματα. Αν και οι νέες πολιτικές συνθήκες δεν επέτρεψαν πλήρη αποκατάσταση της παλαιάς «ηπειρωτικής αυτοκρατορίας», η θασιακή επιρροή στην περιοχή παρέμεινε αισθητή. Η κυκλοφορία νομισμάτων με την επιγραφή «Θασίων ήπειρου» καταδεικνύει ότι την δεκαετία 370-360 π.Χ. η θασιακή περαία λειτουργούσε ως διακριτή διοικητική και οικονομική ενότητα. Λίγο αργότερα, η ίδρυση των Φιλίππων από τον Φίλιππο Β΄ άλλαξε οριστικά το πολιτικό τοπίο εντάσσοντας και τους Θασίους της περιοχής σε ένα νέο μακεδονικό πλαίσιο κυριαρχίας. Οι Θάσιοι φαίνεται ότι διατήρησαν ιδιοκτησίες στην ενδοχώρα ακόμη και κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, γεγονός που μαρτυρεί τη διάρκεια και το βάθος της σχέσης τους με τον ηπειρωτικό χώρο.

Αρχαιολογικά ευρήματα

Περιθώριο – Εξοχή – Ποταμοί

Τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ότι από τον 7^ο και 6^ο αιώνα π.Χ. και μετά, τα ελληνικά προϊόντα έφταναν από τις παράκτιες περιοχές στους οικισμούς της ενδοχώρας, όπως στο Περιθώριο, την Εξοχή, τους Ποταμούς. Ωστόσο, τα σχετικά ευρήματα είναι ακόμα λιγοστά, λόγω της περιορισμένης έως σήμερα αρχαιολογικής έρευνας.

Οι επαφές της ενδοχώρας με τα παράλια είναι καλύτερα τεκμηριωμένες στο βουλγαρικό τμήμα της περιοχής, και ειδικά για τους αρχαίους οικισμούς στο Κοπρίβλεν και στο Άνω Νευροκόπι/Γκότσε Ντέλτσεφ (την ρωμαϊκή Ουλπία Νικόπολη του Νέστου).

Άνω Νευροκόπι (Gotse Delchev) και Koprivlen

Ένα από αυτά τα εμπορικά κέντρα, του οποίου το αρχαίο όνομα παραμένει άγνωστο, έχει εντοπιστεί στην περιοχή του σημερινού Γκότσε Ντέλτσεφ (Νευροκόπι). Η ανάπτυξή του συνδέεται με την οικονομική εξάπλωση της Θάσου κατά την περίοδο της εξάπλωσης της Περσικής Αυτοκρατορίας σε ευρωπαϊκό έδαφος (το 513 περίπου).

Παράλληλα, η οικονομική ζωή ενός άλλου, επίσης ανώνυμου, οικισμού στη θέση Kozluka, κοντά στο χωριό Koprivlen στηριζόταν στην εκμετάλλευση των μεταλλείων και στο εμπόριο με τους Έλληνες, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν έντονα εκεί, ιδίως στην παραγωγή κεραμικής. Σύμφωνα με τα κεραμικά ευρήματα, η παλαιότερη φάση κατοίκησης του χώρου αυτού ανάγεται στα τέλη του 7ου και στον 6ο αιώνα π.Χ. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές έδειξαν ότι ο οικισμός (ή τουλάχιστον ένα τμήμα του) ήταν οχυρωμένος. Το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό, που προκάλεσε πολλές συζητήσεις μεταξύ των αρχαιολόγων, είναι η τεράστια ποσότητα κεραμικής του λεγόμενου “τύπου της Ολύθνου” (γνωστού και ως υπογεωμετρικού τύπου), η οποία πιθανότατα παραγόταν επιτόπου στο Koprivlen και εντοπίστηκε μέσα σε στρώμα πάχους 0,50–0,60 μ. σε ένα μεγάλο κτήριο με πολλούς χώρους. Οι Βούλγαροι αρχαιολόγοι υπογραμμίζουν ότι είναι η πρώτη φορά που κεραμική αυτού του τύπου εντοπίζεται σε τόσο μεγάλη ποσότητα και τόσο βαθιά στο εσωτερικό της αρχαίας Θράκης. Αυτά τα ευρήματα δείχνουν ότι όχι μόνον ο αυτόχθων πληθυσμός διατηρούσε σταθερές εμπορικές επαφές με τα παράλια, αλλά και ότι Έλληνες ήταν εκεί παρόντες και δραστήριοι στην παραγωγή της κεραμικής και στο εμπόριο.

Μια άλλη μικρή οχυρωμένη πόλη ή οικισμός εντοπίζεται στο Gaitaninovo, λίγα χιλιόμετρα βορείως της Εξοχής και των ελληνοβουλγαρικών συνόρων. Δεσπόζε επί των οδών που συνέδεαν την Αμφίπολη και την Ηράκλεια Σιντική (Rupite-Muletarovo) με τη Νικόπολη του Νέστου και φαίνεται ότι σχετιζόταν με την εξόρυξη χρυσού και σιδήρου στην περιοχή του γειτονικού οικισμού που έχει εντοπιστεί στο χωριό Laki.

A. Bozkova, P. Delev, D. Vulcheva (εκδ.), *Koprivlen I. Rescue Archaeological Investigations Along the Gotse Delchev – Drama Road 1998-1999* (Sofia 2002). https://www.academia.edu/385362/Peter_Delev_Koprivlen_The_Archaeological_Structures_Koprivlen_Volume_1_Rescue_Archaeological_Investigations_along_the_Gotse_Delchev_Drama_Road_1998_1999_Sofia_2002_91_101

Η Δάτος

Ανάμεσα στα σημαντικότερα κέντρα της θασιακής επικράτειας κατά τον 6^ο και 5^ο αιώνα π.Χ. ξεχωρίζει η Δάτος, η οποία αποτέλεσε το κυριότερο οικονομικό κέντρο των ηπειρωτικών κτήσεων των Θασίων. Η Δάτος (ή το Δάτον) κατείχε κεντρική θέση στην ιστορία της περιοχής του Παγγαίου και του Συμβόλου, αποτελώντας μία από τις ισχυρότερες οικονομικά πόλεις πριν από την ίδρυση των Φιλίππων. Η πόλη ήταν φημισμένη για τον μεταλλευτικό της πλούτο και την αφθονία των αγαθών της, όπως δείχνει και η φράση «Δάτος αγαθών». Η σημασία της οφειλόταν σε ένα σύνολο πλεονεκτημάτων: διέθετε εύφορες πεδιάδες, πρόσβαση σε ναυπηγήσιμη ξυλεία, ναυπηγεία και, κυρίως, τον έλεγχο των περιφημων χρυσορυχείων της Σκαπτής Ύλης (Νικήσιανη Παγγαίου). Η Δάτος δεν ήταν απλώς ένα τοπικό αστικό κέντρο, αλλά ο βασικός κόμβος μέσω του οποίου οργανωνόταν η εκμετάλλευση των πόρων της ενδοχώρας. Η Δάτος εξέδωσε πλούσια σειρά νομισμάτων: Σύμφωνα με την νομισματολόγο Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών Ελένη Ψωμά, από την Δάτο κόπηκαν τα νομίσματα που απεικονίζουν μια χήνα (ενίοτε και δύο χήνες) και

χρονολογούνται τον 6^ο και 5^ο αιώνα π.Χ. Η παλαιότερη έρευνα απέδιδε τα νομίσματα αυτά στην Ηιόνα.

Η γεωγραφική της θέση ήταν στρατηγική: κοντά στα παράλια, αλλά όχι άμεσα επάνω στη θάλασσα. Η σύγχρονη έρευνα την τοποθετεί στην περιοχή της Ελευθερούπολης Καβάλας (Πράβι). Η επικράτειά της περιλάμβανε δύο σημαντικά λιμάνια, την Αντισάρα (Νέα Ηρακλείτσα), που λειτουργούσε ως επίνειο και ναυπηγικό κέντρο, και τη Νεάπολη (Καβάλα), η οποία αναφέρεται στις πηγές ως «πόλις των Δατηνών». Στην ίδια επικράτεια ανήκαν οι εύφορες γαίες της Βιβλίνης, γνωστής για τον περίφημο «βίβλινο οίνο», καθώς και υδάτινοι πόροι (λίμνη και ποτάμια), που συνδέονται με το ελώδες περιβάλλον της πεδιάδας των Φιλίππων.

Ο πληθυσμός της Δάτου ήταν μικτός, με κυρίαρχο το ελληνικό στοιχείο. Πυρήνα αποτέλεσαν οι άποικοι από τη Θάσο και την Πάρο, οι οποίοι οργάνωσαν την πόλη και την εκμετάλλευση των μεταλλείων. Σημαντική ήταν και η παρουσία Αθηναίων ήδη από τον 6^ο αιώνα π.Χ. -συχνά εξόριστων ή εκμισθωτών μεταλλείων- που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή και πιθανότατα ταυτίζονται με τους «Δατήνιους οικόοντες», διακριτούς από το σώμα των πολιτών. Παράλληλα, ήδη από την αρχαϊκή περίοδο μαρτυρείται παρουσία και άλλων ελληνικών στοιχείων, ιωνικών και αιολικών. Η παρουσία των Θασίων της Δάτου υπήρξε καθοριστική και για τις γειτονικές θρακικές φυλές. Η ισχυρή οικονομία της Θάσου συνέβαλε στη διάδοση ελληνικών νομισματικών προτύπων, της γλώσσας και της γραφής στις τοπικές κοινωνίες, λειτουργώντας ως βασικός φορέας πολιτισμικής ώσμωσης και διάχυσης του ελληνικού πολιτισμού προς τη θρακική ενδοχώρα.

Σε πολιτικό επίπεδο, η Δάτος λειτούργησε ως πρόδρομος της μετέπειτα μακεδονικής κυριαρχίας. Ήταν αυτόνομη πόλη με δικούς της θεσμούς και εκπροσώπηση σε πανελλήνια ιερά, όπως δείχνει η μαρτυρία για τον θεωροδόκο Τίμανδρο στην Επίδαυρο (4^{ος} αι. π.Χ.). Η επιρροή της επεκτάθηκε προς τα ανατολικά, φθάνοντας έως τον οικισμό των Κρηνίδων, του οποίου η ανάπτυξη συνδέεται με τον Αθηναίο Καλλίστρατο. Με την ίδρυση των Φιλίππων το 356 π.Χ. από τον Φίλιππο Β΄, η «Δάτου

χώρα» ενσωματώθηκε στη νέα μακεδονική πόλη, προσφέροντάς της τόσο πρόσβαση στη θάλασσα όσο και τον έλεγχο των μεταλλείων.

Α. Γ. Ζάννης, Η αρχαία Δάτος, *Πρακτικά 1^ο Συνεδρίου τοπικής Ιστορίας Παγγαίου*, Δήμος Παγγαίου 2017.

https://www.academia.edu/37682457/The_ancient_city_of_Datos_%CE%97_%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%91%CE%99%CE%91_%CE%94%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3_pdf

S. Psoma, «Réflexions sur la localisation de la péree thasienne et sur le territoire de Philippes», στο J. Fournier (εκδ.), *Philippes, de la Préhistoire à Byzance*, BCH Suppl. 55 (2016), 79-95, ιδίως 93.

Δ.2. Η περίοδος της Περσικής κυριαρχίας

Η περίοδος της Περσικής κυριαρχίας στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου (περ. 513-478 π.Χ.) σηματοδότησε μια ριζική αναδιοργάνωση των πολιτικών και οικονομικών ισορροπιών, θέτοντας τις βάσεις για την ανάδειξη νέων δυνάμεων και την ένταξη της περιοχής σε ένα ευρύτερο διεθνές οικονομικό σύστημα.

Πολιτικές συνθήκες και διοικητική οργάνωση

Η περσική κατάκτηση εξελίχθηκε σε δύο κύριες φάσεις: την εκστρατεία του Μεγάβαζου (περ. 513 π.Χ.) και την επανακατάκτηση από τον Μαρδόνιο (492 π.Χ.)

Η φορολογική επαρχία ή «σατραπεία» Σκύδρα: Οι Πέρσες οργάνωσαν τις κατακτημένες περιοχές της Θράκης και της Παιονίας υπό τη διοικητική ονομασία *Σκύδρα/Skudra*. Η επαρχία περιλάμβανε θρακικά και παιονικά έθνη που είχαν υποταχθεί από τον Μεγάβαζο (περ. 513 π.Χ.), ενώ οι ελληνικές πόλεις των παραλίων μαρτυρούνται ως *Yauna*, δηλ. *Ίωνες* δηλώνοντας τους Έλληνες των παραλίων, επίσης υποτελείς των Αχαιμενιδών. Στις αυτοκρατορικές αχαιμενιδικές επιγραφές, οι Μακεδόνες αναφέρονται χωριστά με την ονομασία *Yauna takabara*, «οι Ίωνες (δηλαδή οι Έλληνες) που φορούν το καπέλο που μοιάζει με ασπίδα». Η περιγραφή αυτή αναφέρεται πιθανότατα στον χαρακτηριστικό μακεδονικό κάλυμμα της κεφαλής (*πίλος, καυσία*). Οι Μακεδόνες καταγράφηκαν στα περσικά αρχεία ως ομάδα Ελλήνων, αναγνωρίσιμοι από τον ιδιαίτερο τύπο καλύμματος κεφαλής που χρησιμοποιούσαν.

Το καθεστώς της Μακεδονίας: Το Μακεδονικό Βασίλειο υπό τον Αμύντα Α΄ αναγνώρισε την περσική επικυριαρχία, αποκτώντας όμως ένα προνομιακό καθεστώς υποτελείας που επικυρώθηκε με τον γάμο της πριγκίπισσας Γυγαίας, θυγατέρας του Αμύντα, με τον Πέρση αξιωματούχο Βουβάρη. Οι Πέρσες όρισαν τον Μακεδόνα βασιλιά ως *ὑπαρχο*, δηλαδή υποτελή διοικητή των Μακεδόνων. Αυτό το καθεστώς επέτρεψε στους Μακεδόνες να επεκτείνουν την επιρροή τους προς τα ανατολικά, εις βάρος των Παιόνων.

Στρατιωτικές Βάσεις: Οι Πέρσες εγκατέστησαν φρουρές σε στρατηγικά σημεία, με σημαντικότερο το οχυρό της Ηϊόνας στις εκβολές του Στρυμόνα (Παραλία Οφρυνίου Καβάλας), που χρησίμευε ως βάση εφοδιασμού και ελέγχου της ενδοχώρας.

Οικονομικές ισορροπίες και μεταλλεία

Το κύριο ενδιαφέρον της Περσικής Αυτοκρατορίας ήταν ο έλεγχος του μεταλλευτικού πλούτου (χρυσός και άργυρος) του Παγγαίου, του Δυσώρου (Μενοίκιο), του Φαλακρού και της Λεκάνης, πιθανώς και της Δυτικής Ροδόπης.

Φορολογία και Νομισματοκοπία: Η επιβολή φόρου υποτελείας οδήγησε στην εντατικοποίηση της εξόρυξης. Οι τοπικές κοινότητες ενθαρρύνθηκαν να κόψουν μεγάλης αξίας αργυρά νομίσματα, τα οποία χρησιμοποιούνταν τόσο για την πληρωμή του φόρου όσο και για το εμπόριο με την Ανατολή και την Αίγυπτο.

Νομισματικές συμμαχίες: Διαμορφώθηκαν περιφερειακές ενώσεις βασισμένες σε κοινά νομισματικά πρότυπα:

Η «Συμμαχία του Κενταύρου», που περιλάμβανε ορεινά και ημιορεινά φύλα με έφιππους τοξότες, όπως οι Όρρέσκιοι, υπό την οικονομικής και πιθανώς φορολογικής φύσεως επιρροή της Βέργης (Νέος Σκοπός) και της Θάσου.

Η «Συμμαχία των Βοδιών», που συνέδεε τους Ίχναίους, τους Δέρρονες και τις ιωνικές πόλεις της Χαλκιδικής.

Η Θάσος ως οικονομική δύναμη: Παρά την υποταγή της στους Πέρσες, η Θάσος διατήρησε τα προνόμιά της στην ενδοχώρα, αποκομίζοντας τεράστια έσοδα (200-300 τάλαντα ετησίως) από τα εμπόριά της και από τα μεταλλεία της Σκαπτής Ύλης (Νικήσιανη Παγγαίου).

Νομισματική ενοποίηση: Κατά την περίοδο της περσικής κυριαρχίας, η Θάσος έθεσε σε κυκλοφορία αργυρό νόμισμα, το οποίο λειτούργησε ως πρότυπο για τα νομίσματα που έκοψαν γειτονικά θρακικά και παιονικά φύλα. Η υιοθέτηση του θασιακού προτύπου, καθώς και θασιακών εικονογραφικών τύπων υποδηλώνει τη δημιουργία μιας νομισματικής ένωσης υπό την οικονομική επιρροή της Θάσου και της Βέργης. Η ευρεία διασπορά θασιακών στατήρων σε θησαυρούς της Ανατολής -στην Αίγυπτο, τη Συρία και την Παλαιστίνη, όπως στον θησαυρό του Asyut- αποδεικνύει ότι η παραγωγή αργύρου της περιοχής είχε ενταχθεί σε διεθνή εμπορικά δίκτυα μεγάλης κλίμακας.

Ανταγωνισμός και συγκρούσεις

Η περσική παρουσία δεν κατέστειλε τον ανταγωνισμό μεταξύ των ελληνικών δυνάμεων, αλλά συχνά τον όξυνε:

Ιωνικός vs Θασιακός έλεγχος: Υπήρχε έντονη αντιπαλότητα μεταξύ των Θασίων και των άλλων Ιώνων (Μιλησίων, Αθηναίων, Ευβοέων) για τον έλεγχο των εμπορικών οδών και των μεταλλείων. Ο Ιστιαίος, τύραννος της Μιλήτου, έλαβε ως δώρο από τον Δαρείο την περιοχή στους δυτικούς πρόποδες του Παγγαίου, όπου ίδρυσε τη Μύρκινο το 512 π.Χ. ως αντίβαρο στην οικονομική κυριαρχία της Θάσου, ενώ αργότερα τόσο ο Αθηναίος Μιλτιάδης όσο και ο Αρισταγόρας της Μιλήτου προσπάθησαν να ανακτήσουν παλαιότερα αθηναϊκά και ιωνικά ερείσματα στην περιοχή.

Η αντίσταση των αυτόνομων φύλων: Φύλα όπως οι ορεινοί Σάτρες της Δυτικής Ροδόπης διατήρησαν την ανεξαρτησία τους, αρνούμενοι να υποταχθούν στον Ξέρξη ή να ενταχθούν στο περσικό διοικητικό σύστημα.

Ο ρόλος του Αλεξάνδρου Α': Ο Μακεδόνας βασιλιάς ακολούθησε μια πολυδιάστατη επαμφοτερίζουσα πολιτική, εμφανιζόμενος ως πιστός υποτελής των Περσών, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργούσε σχέσεις με την Αθήνα και εκμεταλλευόταν την περσική εύνοια για να προσαρτήσει παιονικές περιοχές και πλούσια μεταλλεία στο Δύσωρον (Μενοίκιο).

Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί το οριστικό τέλος της απομόνωσης της θρακικής ενδοχώρας, αναδεικνύοντας μια κοσμοπολίτικη οικονομία όπου Πέρσες, Έλληνες και αυτόχθονες συνεργάζονταν ή ανταγωνίζονταν μέσα σε ένα ενιαίο πλαίσιο συναλλαγών.

A. R. A. Tzamalīs, Thraco-Macedonian coins : The evidence from the hoards, Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress, Glasgow 2011, 473-485.

https://www.academia.edu/1271629/Thraco_macedonian_coins_The_evidence_from_the_hoards

Δ.3. Οι σχέσεις μεταξύ Αθήνας και Μακεδονίας

Κατά την περίοδο της Περσικής κυριαρχίας και τα χρόνια που ακολούθησαν την αποχώρηση των Περσών, οι σχέσεις μεταξύ Αθήνας και Μακεδονίας χαρακτηρίστηκαν από μια σύνθετη εναλλαγή συμπράξεων, διπλωματικών ελιγμών και έντονων ανταγωνισμών, με κύριο διακύβευμα τον έλεγχο των πλουτοπαραγωγικών πηγών του Δυσώρου και του Παγγαίου.

Σχέσεις κατά την περίοδο της Περσικής κυριαρχίας

Παρά την επίσημη υποτέλεια της Μακεδονίας στους Πέρσες, ο βασιλιάς Αλέξανδρος Α' ακολούθησε μια διπρόσωπη πολιτική, καλλιεργώντας στενούς δεσμούς με την Αθήνα:

Προξενία και εύεργεσία: Ο Αλέξανδρος Α' αναγνωρίστηκε ως πρόξενος και ευεργέτης των Αθηναίων, πιθανότατα ήδη από το 486 π.Χ.

Προμήθεια ξυλείας: Θεωρείται πολύ πιθανό ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς προμήθευσε την Αθήνα με την απαραίτητη ναυπηγήσιμη ξυλεία για την κατασκευή του νέου στόλου του Θεμιστοκλή πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Διπλωματικός μεσολαβητής: Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Ξέρξη, πριν από τη μάχη των Πλαταιών (479), ο Αλέξανδρος λειτούργησε ως μεσολαβητής μεταξύ των Περσών (Μαρδόνιος) και των Αθηναίων. Το γεγονός αργότερα χρησιμοποιήθηκε από την αθηναϊκή και μακεδονική προπαγάνδα για να υποβαθμιστεί ο αναγκαστικός «μηδισμός» του.

Στρατηγική υποτέλεια: Ενώ η Μακεδονία είχε παραχωρήσει «γῆν και ὕδωρ» στους Πέρσες, ο Αλέξανδρος εκμεταλλεύτηκε την περσική προστασία για να επεκτείνει την επιρροή του ανατολικά, στη Βισαλτία και στο Παγγαίο.

Γεγονότα και ανταγωνισμοί μετά την αποχώρηση των Περσών

Μετά την ήττα των Περσών στις Πλαταιές (479 π.Χ.), η αποχώρησή τους δημιούργησε ένα κενό ισχύος που οδήγησε σε άμεση σύγκρουση συμφερόντων:

Μακεδονική επέκταση: Ο Αλέξανδρος Α' επιτέθηκε σε περσικά στρατεύματα που υποχωρούσαν μέσω της επικράτειάς του και κατέλαβε περιοχές των Ηδωνών κοντά στον Στρυμόνα, θέτοντας υπό τον έλεγχό του τα πλούσια μεταλλεία του Δυσώρου.

Η κατάληψη της Ηιόνας (476/5 π.Χ.): Η πρώτη μεγάλη επιχείρηση της Δηλιακής Συμμαχίας υπό τον Κίμωνα ήταν η πολιορκία και κατάληψη της Ηιόνας, η οποία λειτούργησε πλέον ως αθηναϊκό έμπόριον και ναυτική βάση.

Η σύγκρουση για τις Εννέα Οδοί: Ενώ ο Κίμων κατείχε την Ηιόνα, μια αθηναϊκή απόπειρα να ελέγξουν το εσωτερικό (Εννέα Οδοί) κατέληξε σε καταστροφή, με τη σφαγή των στρατηγών Λυσιστράτου, Λυκούργου και Κρατίνου από Θράκες. Η έρευνα υποδεικνύει ότι πίσω από αυτή τη θρακική αντίσταση κρυβόταν πιθανώς ο ανταγωνισμός μεταξύ Αθήνας και Μακεδονίας για τον έλεγχο της εξόδου του Στρυμόνα.

Συμμαχία και ρήξη υπό τον Περδίκκα Β': Ο διάδοχος του Αλεξάνδρου, Περδίκκας Β', ήταν αρχικά σύμμαχος και φίλος της Αθήνας (πριν το 432 π.Χ.). Η σχέση κατέρρευσε

όταν η Αθήνα υποστήριξε τον αδελφό του, Φίλιππο, και τον εξάδελφό του, Δέρδα, σε μια προσπάθεια παρέμβασης στα εσωτερικά της Μακεδονίας.

Η ίδρυση της Αμφίπολης (437/6 π.Χ.): Η ίδρυση της Αμφίπολης από τον Άγωνα έγινε αρχικά με την ανοχή του Περδίκκα, ο οποίος ίσως θεωρούσε ότι η παρουσία των Αθηναίων θα εξυπηρετούσε και τα μακεδονικά συμφέροντα.

Η εκστρατεία του Σιτάλκη (429 π.Χ.): Στο αποκορύφωμα της ρήξης, η Αθήνα συμάχησε με τον Οδύση βασιλιά Σιτάλκη, ο οποίος εισέβαλε στη Μακεδονία με 150.000 στρατό, με σκοπό να ανατρέψει τον Περδίκκα και να εγκαταστήσει ως βασιλέα τον γιο του Φιλίππου (αδελφού του Περδίκκα), Αμύντα. Η εκστρατεία κατέληξε σε συμβιβασμό, αλλά ανέδειξε τη Μακεδονία ως τον κυρίαρχο ρυθμιστή των ισορροπιών στην περιοχή. Τότε ιδρύθηκε από τον Αμύντα η Ηράκλεια Σιντική στον μέσο ρου του Στρυμόνα (Rupite-Muletarovo).

Η περίοδος αυτή έκλεισε με τη Μακεδονία να καταφέρνει να διατηρήσει την αυτονομία της και την επιρροή της στη Βισαλτία, ενώ η Αθήνα περιορίστηκε στον έλεγχο του παραλιακού μετώπου και, προσωρινά, της Αμφίπολης.

Δ.4. Η επιρροή και βαθμιαία κυριαρχία του βασιλείου της Μακεδονίας

Πρώιμες φάσεις και Περσική επικυριαρχία (τέλη 6ου - αρχές 5ου αι. π.Χ.)

Το καθεστώς προνομιακής υποτέλειας που εξασφάλισε από τους Πέρσες για το βασίλειό του ο Αμύντας Α΄ κληροδότησε στον γιο του Αλέξανδρο Α΄, ο οποίος εκμεταλλεύτηκε την περσική παρουσία και την αποδυνάμωση των Παιόνων (μέσω εκτοπισμών από τους Πέρσες) για να επεκτείνει τη μακεδονική επιρροή ανατολικά του Στρυμόνα. Προσάρτησε τη Βισαλτία και έθεσε υπό τον έλεγχό του την πλούσια μεταλλευτική περιοχή του Δυσώρου και της λίμνης Πρασιάδος, από την οποία αποκόμιζε ένα τάλαντο αργύρου ημερησίως, ίσο με 6000 μεροκάματα. Ίδρυσε την *Εύπορία* στη Βισαλτία, κοντά στο σημερινό Σταυροδρόμι Σερρών, εδραιώνοντας τον μακεδονικό έλεγχο σε στρατηγικά περάσματα, όπως σε αυτό του Ρούπελ (Στέφανος Βυζάντιος, στο λ. *Εύπορία*, πόλις Μακεδονίας, ἦν Ἀλέξανδρος ταχέως νικήσας ἔκτισε καὶ ὠνόμασε διὰ τὸ εὐπορον). Αυτά τα γεγονότα σηματοδοτούν την ανάδυση της Μακεδονίας ως ηγεμονικής περιφερειακής δύναμης και την επέκταση της πολιτικοοικονομικής σφαίρας επιρροής της. Στα περσικά αρχεία όπου καταγράφονται οι φόροι υποτελείς επαρχίες της Περσικής αυτοκρατορίας στο τέλος των Περσικών πολέμων, και συγκεκριμένα στην επιγραφή *daiua*, η οποία χρονολογείται γύρω στο 479/478 π.Χ., όταν οι Μακεδόνες είχαν πλέον στραφεί κατά των Περσών, αναφέρεται μόνο ο όρος *Skudra* και όχι πλέον οι Μακεδόνες ως υποτελείς.

Έμμεση επέμβαση και ισορροπίες (μέσα 5ου αι. π.Χ. - 359 π.Χ.)

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Περδίκκα Β΄, η Βισαλτία παρέμεινε υπό μακεδονικό έλεγχο, αν και οι ελληνικές πόλεις της περιοχής (όπως η Άργιλος) εντάχθηκαν στη Δηλιακή Συμμαχία. Ο Περδίκκας ακολούθησε μια επαμφοτερίζουσα πολιτική, εναλλάσσοντας συμμαχίες μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης για να προστατεύσει τα μακεδονικά συμφέροντα.

Στρατηγικές συμμαχίες: Οι Μακεδόνες επενέβαιναν έμμεσα υποκινώντας τοπικά θρακικά φύλα (όπως οι Ηδωνοί) εναντίον της αθηναϊκής επεκτατικής πολιτικής στην

κοιλιάδα του Στρυμόνα. Η ίδρυση της Ήράκλειας Σιντικής (429 π.Χ.) στον μέσο ρου του Στρυμόνα (Rupite/Muletaronο) από τον Αμύντα, γιο του Φιλίππου (αδελφού του Περδίκκα), αποτέλεσε μια πρώτη και καθοριστική προσπάθεια δημιουργίας μακεδονικού προπυργίου.

Τελική επικράτηση και κυριαρχία (Φίλιππος Β΄ και Αλέξανδρος Γ΄)

Φίλιππος Β΄: Η άνοδος του στον θρόνο (360/359 π.Χ.) σηματοδότησε την αρχή της οριστικής κατάκτησης. Ο βασιλιάς υπέταξε οριστικά τους Παίονες και τους Ιλλυριούς, ενώ στράφηκε δυναμικά προς την περιοχή του Παγγαίου.

Ίδρυση Φιλιππών (356 π.Χ.): Η κατάληψη των Κρηνίδων, αποικίας των Θασίων στους δυτικούς πρόποδες της Λεκάνης, και η μετονομασία τους σε Φιλίππους ήταν το κλειδί για την κυριαρχία στην περιοχή. Ο Φίλιππος οργάνωσε την πόλη ως μια ομοσπονδιακή πολιτική ένωση, ενσωματώνοντας Έλληνες και θρακικούς πληθυσμούς, ενώ εκμεταλλεύτηκε εντατικά τα μεταλλεία, αποκομίζοντας πάνω από 1.000 τάλαντα ετησίως.

Διοικητική αναδιοργάνωση: Ο Φίλιππος ίδρυσε μια σειρά από πόλεις (π.χ. Φιλιππούπολη στον Έβρο, Βίνοι, Σίντια) που λειτούργησαν ως κέντρα ελέγχου της ενδοχώρας και των εμπορικών οδών. Οι αυτόνομοι Θράκες υποτάχθηκαν και υποχρεώθηκαν στην καταβολή φόρου (*δεκάτη*).

Αλέξανδρος ο Μέγας: Κατά την εκστρατεία του το 335 π.Χ., επιβεβαίωσε την κυριαρχία του στους «αυτόνομους Θράκες» και τους Τριβαλλούς, ενώ ρύθμισε με ακρίβεια τα όρια των εδαφών και των δικαιωμάτων των Θρακών και των Μακεδόνων στην περιοχή των Φιλιππών.

Χαρακτηριστικά της Μακεδονικής κυριαρχίας

Η επικράτηση των Μακεδόνων δεν υπήρξε αποτέλεσμα μόνο της στρατιωτικής τους ισχύος, αλλά και μιας σειράς πολιτικών και οικονομικών επιλογών:

Αστικοποίηση: Η ίδρυση πόλεων ελληνικού τύπου σε στρατηγικά σημεία για την εγκατάσταση μόνιμων πληθυσμών.

Οικονομική ενοποίηση: Η χρήση κοινών νομισματικών προτύπων και ο έλεγχος των μεταλλείων.

Διπλωματία: Ο προσεταιρισμός τοπικών ηγεμόνων ως υποτελών βασιλέων και η σύναψη επιγαμιών.

Με αυτόν τον τρόπο, η περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου από «σύνορο» μετατράπηκε σε οργανικό τμήμα του μακεδονικού κράτους, διατηρώντας ωστόσο ορισμένα στοιχεία τοπικής αυτονομίας τόσο για τους Φιλίππους όσο και για τις θρακικές κοινότητες.

A. G. Zannis, «Society, religion and culture in ancient Sandanski», E. Nankov (εκδ.), *Πρακτικά Συνεδρίου Sandanski and its Territory during Prehistory, Antiquity and Middle Ages: Current Trends in Archaeological Research*, 17-20 Σεπτεμβρίου 2015, Sandanski-Βουλγαρία, διοργάνωση American Research Center in Sofia, Sofia 2017, 87-100.

https://www.academia.edu/35175136/%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%A9%CE%9D%CE%99%CE%91_%CE%9A%CE%91%CE%99_%CE%A0%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%A4%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3_%CE%A3%CE%A4%CE%9F_%CE%9C%CE%95%CE%A3%CE%9F_%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%A5%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%91_MIDDLE_STRY_MON_IN_ANTIQUITY_pdf

Δ.5. Οι Φίλιπποι

Οι Φίλιπποι ιδρύθηκαν το 356 π.Χ. από τον Φίλιππο Β΄, και αποτέλεσαν κεντρικό πυλώνα της πολιτικής του για τον έλεγχο της ανατολικής Μακεδονίας και της θρακικής ενδοχώρας. Η ίδρυση της πόλης υπαγορεύτηκε από την ανάγκη συνδυασμού στρατηγικής κυριαρχίας και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, αλλά και από τη φιλοδοξία δημιουργίας μιας πόλης-πρότυπο που θα αντανάκλούσε τη δύναμη και την οργάνωση του μακεδονικού κράτους.

Κύριος στόχος υπήρξε ο έλεγχος των πλούσιων μεταλλείων χρυσού και αργύρου της περιοχής, όπως εκείνων της Σκαπτής Ύλης στο Παγγαίο και των κοιτασμάτων στο όρος Λεκάνη, καθώς και η πρόσβαση σε άφθονη ναυπηγήσιμη ξυλεία. Παράλληλα, η θέση της πόλης ήταν καίριας σημασίας: ιδρύθηκε σε ένα στρατηγικό πέρασμα που συνέδεε τα παράλια του Αιγαίου με το εσωτερικό της Θράκης και εξασφάλιζε τον έλεγχο των οδικών αξόνων μεταξύ Μακεδονίας και Ανατολής.

Οι Φίλιπποι οικοδομήθηκαν πάνω στην προϋπάρχουσα θασιακή αποικία των Κρηνίδων που ιδρύθηκαν το 360 π.Χ. Η επικράτεια της πόλης περιλάμβανε την εύφορη πεδιάδα των Φιλίππων και της Δράμας -τμήματα της οποίας αποξηράνθηκαν για εντατική καλλιέργεια-, την παραλιακή ζώνη με το επίνειο της Αντισάρας, που εξασφάλιζε τη θαλάσσια επικοινωνία με τη Θάσο και τη Σαμοθράκη, καθώς και ορεινές περιοχές του Παγγαίου, του Φαλακρού, του Μενοικίου και της Λεκάνης, όπου βρίσκονταν τα μεταλλευτικά κέντρα.

Η συγκρότηση της πόλης βασίστηκε σε έναν συνοικισμό ετερογενών πληθυσμών. Στον πυρήνα της συμμετείχαν οι Θάσιοι των Κρηνίδων και ομάδες Αθηναίων -συχνά εξόριστων ή συνδεδεμένων με τη μεταλλευτική εκμετάλλευση-, ενώ εγκαταστάθηκαν επίσης Μακεδόνες, μεταξύ των οποίων και μέλη της βασιλικής ελίτ, στους οποίους παραχωρήθηκαν γαίες. Παράλληλα, εντάχθηκαν γηγενείς Θράκες και άλλοι ελληνικοί πληθυσμοί από διάφορες περιοχές του Αιγαίου, π.χ. από την Χαλκιδική.

Σε διοικητικό επίπεδο, οι Φίλιπποι οργανώθηκαν ως ελληνική πόλη με θεωρητικά αυτόνομο καθεστώς, ως σύμμαχος των Μακεδόνων βασιλέων. Διέθετε δικούς της πολιτικούς θεσμούς -Βουλή, Εκκλησία του Δήμου, άρχοντες, ταμία-, νομικό πλαίσιο και δικαίωμα κοπής νομίσματος. Ταυτόχρονα, αποτέλεσε το βασικό διοικητικό και

στρατιωτικό κέντρο της μακεδονικής παρουσίας ανατολικά του Στρυμόνα, λειτουργώντας ως σημείο ελέγχου, στρατολόγησης και οργάνωσης των νέων κτήσεων.

Η ίδρυση των Φιλίππων επηρέασε καθοριστικά και τις τοπικές θρακικές κοινωνίες. Οι γηγενείς πληθυσμοί εντάχθηκαν σταδιακά στο διοικητικό και οικονομικό σύστημα της πόλης, συχνά εγκατεστημένοι σε κώμες της περιφέρειας. Σε πολλές περιπτώσεις διατήρησαν την καλλιέργεια των γαιών τους, αλλά υπό νέες μορφές εξάρτησης. Παράλληλα, η ένταξή τους στον αστικό και οικονομικό ιστό των Φιλίππων, όπως και οι μικτοί γάμοι μεταξύ Ελλήνων και Θρακών, επιτάχυναν τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και γραφής, καθώς και την υιοθέτηση ελληνικών κοινωνικών πρακτικών.

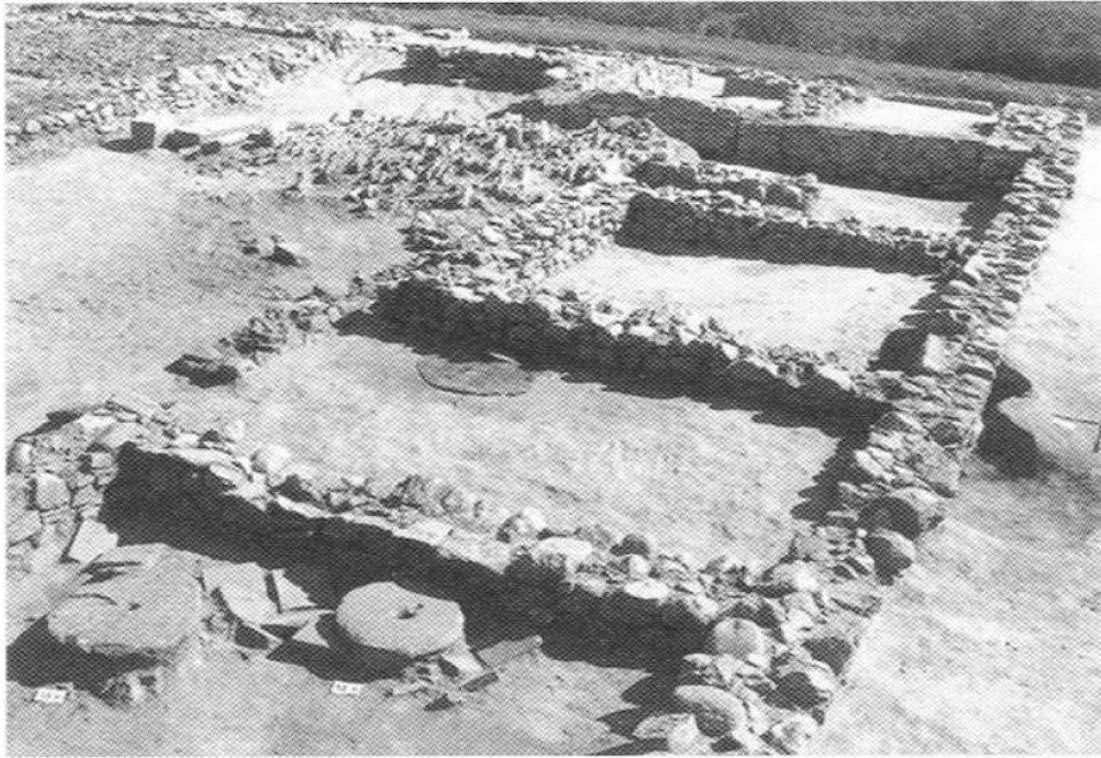
Η ρωμαϊκή κατάκτηση του 168 π.Χ. έφερε στο πολιτικό και οικονομικό προσκήνιο Ρωμαίους εμπόρους και, από το 42 π.Χ., νέους κατοίκους Ιταλικής καταγωγής, οι οποίοι ήταν Ρωμαίοι πολίτες των Φιλίππων, που επανιδρύθηκαν τότε ως Ρωμαϊκή αποικία, αποκτώντας θεσμούς και πολεοδομικό σχεδιασμό που είχαν ως πρότυπα αυτά της Ρώμης.

Γενικά, οι Φίλιπποι λειτούργησαν ως καιρίος κόμβος πολιτικής, οικονομικής και πολιτισμικής ολοκλήρωσης, μετασχηματίζοντας ριζικά τον χώρο μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου και εδραιώνοντας τη μακεδονική και μετέπειτα τη ρωμαϊκή κυριαρχία στην περιοχή.

Αρχαιολογικά ευρήματα στο λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου - Ρωμαϊκοί και Παλαιοχριστιανικοί Χρόνοι

Η ευρύτερη περιοχή των Ποταμών και της Μικρομηλιάς παρουσιάζει έντονη και διαρκή κατοίκηση κατά τους ρωμαϊκούς και παλαιοχριστιανικούς χρόνους (3^{ος}-6^{ος} αι. μ.Χ.), με σαφή αγροτοβιοτεχνικό προσανατολισμό και ενδείξεις οργανωμένης παραγωγής και εκμετάλλευσης των τοπικών πόρων.

Κεντρική θέση κατέχει η αγροτική εγκατάσταση στη θέση «Καβάκια», περίπου 1,5 χλμ. ανατολικά της διασταύρωσης Ποταμών-Μικρομηλιάς. Πρόκειται για ένα εκτεταμένο οικοδομικό συγκρότημα, το οποίο αναπτύσσεται γύρω από μεγάλη εσωτερική αυλή, πυρήνα της καθημερινής ζωής και των λειτουργιών του χώρου.

Γύρω από αυτήν οργανώνονται χώροι υποδοχής, διαμονής και εστίασης, αποτυπώνοντας έναν καλά δομημένο οικιστικό και λειτουργικό σχεδιασμό. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι αποθηκευτικοί χώροι, όπου εντοπίστηκαν μεγάλα πιθάρια -ορισμένα με απανθρακωμένους σπόρους- καθώς και υφαντικά βάρη, στοιχεία που τεκμηριώνουν τόσο τη γεωργική παραγωγή όσο και την οικιακή υφαντική δραστηριότητα. Η παρουσία εργαστηριακών εγκαταστάσεων, όπως είναι οι κεραμικοί κλίβανοι και επτά μυλόπετρες για την επεξεργασία δημητριακών, επιβεβαιώνει τον σύνθετο, αγροτοβιοτεχνικό χαρακτήρα της εγκατάστασης. Η χρονολόγηση της χρήσης του χώρου υποδεικνύεται από νομισματικά ευρήματα που εκτείνονται από την εποχή του Γρατιανού (367-383) έως εκείνες του Αναστάσιου Α΄ (491-518), Ιουστίνου Α΄ (518-527) και Ιουστινιανού Α΄ (527-565), υποδηλώνοντας μακρά διάρκεια κατοίκησης και χρήσης.

Στο ίδιο τοπίο εντάσσεται και το εκτεταμένο νεκροταφείο τύμβων, που αναπτύσσεται νοτιοανατολικά των Ποταμών. Οι επιβλητικοί χωμάτινοι τύμβοι, ύψους 2-3 μέτρων, χρονολογούνται στους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους και τεκμηριώνουν την οργανωμένη και διαχρονική χρήση του χώρου ως νεκροταφείου.

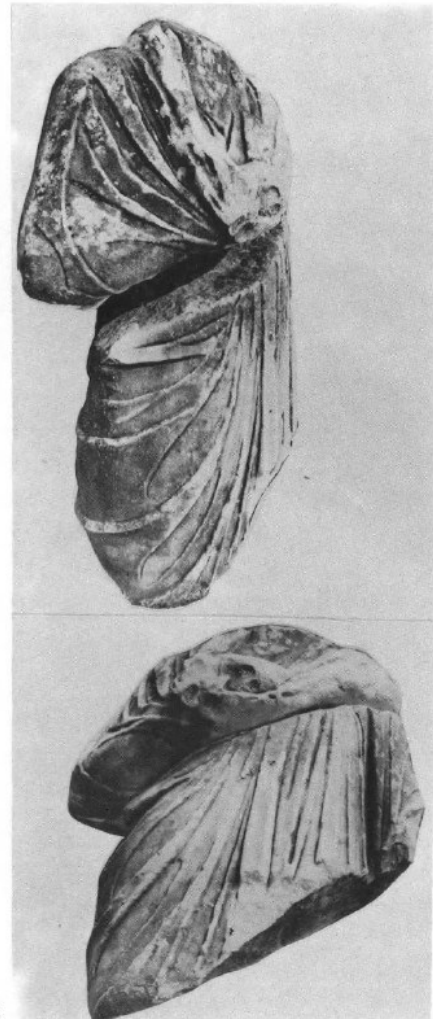
Στην περιοχή της Μικρομηλιάς έχουν εντοπιστεί κατάλοιπα ρωμαϊκού οικισμού, με θεμέλια κτιρίων και διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη, μεταξύ των οποίων και κορινθιακό κιονόκρανο, που υποδηλώνουν κτίρια με αρχιτεκτονικές αξιώσεις.

Από την ίδια περιοχή προέρχονται δύο ανδριάντες ρωμαϊκών χρόνων, οι οποίοι είναι μάρτυρες της κοινωνικής και οικονομικής ευμάρειας.

α

β

Επιπλέον, σε σύγχρονες περιφράξεις αγρών έχουν ενσωματωθεί αρχιτεκτονικά μέλη

της παλαιοχριστιανικής περιόδου, ένδειξη της ύπαρξης κτισμάτων - πιθανώς εκκλησιαστικών- στην ευρύτερη περιοχή.

Αυτά τα αρχαιολογικά ευρήματα αποκαλύπτουν ένα πυκνό δίκτυο εγκαταστάσεων με έντονη παραγωγική δραστηριότητα, που συνδυάζει γεωργία, αποθήκευση και μεταποίηση. Η συνέχεια της κατοίκησης από τους ρωμαϊκούς έως τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους αντανακλά τη σημασία της περιοχής ως αγροτικού και οικονομικού πυρήνα στην ενδοχώρα της ανατολικής Μακεδονίας.

Ε. Τα έθνη της περιοχής

Γενικά χαρακτηριστικά

Χάρη στη κομβική του θέση επάνω στους κύριους οδικούς άξονες αλλά και κοντά στα πλούσια σε μεταλλεύματα όρη, το λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου έχει μεγάλη στρατηγική και οικονομική σημασία. Αυτά τα χαρακτηριστικά του τοπίου καθόρισαν τον τρόπο ζωής και δράσης των αρχαίων κατοίκων της περιοχής.

Οι αρχαίοι Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς μας πληροφορούν ότι στην ευρύτερη περιοχή του μέσου ρου του Νέστου ζούσαν διάφοροι πληθυσμοί, τους οποίους ονομάζουν *έθνη*, προσδιορίζοντας διακριτές φυλές Θρακών και Παίωνων. Αναφέρουν πολλά ονόματα *έθνων*: Σάτραι, Βησσοί, Δίοι, Δερσαίοι, Σιριοπαίονες, Παίοπλες, Δόβηρες, Βισάλτες, Σαπαίοι και άλλα.

Οι πληροφορίες που διαθέτουμε για τα *έθνη* προέρχονται μόνον από Έλληνες και από Ρωμαίους συγγραφείς. Δεν σώζεται, εάν υπήρχε, καμία τοπική ιστορία που να έγραψε κάποιος γηγενής Θράκας συγγραφέας. Επομένως, οι μαρτυρίες που έχουμε για τα *έθνη* έφτασαν ως εμάς με τα μάτια των ξένων, Ελλήνων και Ρωμαίων. Γι' αυτόν τον λόγο, στις αφηγήσεις ενός Έλληνα ή Ρωμαίου ιστορικού διακρίνουμε τα δικά του κριτήρια με τα οποία προσδιορίζονται και διαφοροποιούνται μεταξύ τους αυτές οι πληθυσμιακές ομάδες. Τα βασικότερα από αυτά τα κριτήρια είναι:

- 1) η **ορεινή** περιοχή στην οποία ήταν εγκατεστημένοι οι Θράκες και οι Παίονες,
- 2) ο **πολεμικός πολιτισμός** τους ως βασικός τρόπος διαβίωσής τους, ενίοτε στο πλαίσιο ληστρικής δράσης ή/και κτηνοτροφικής νομαδικής ζωής, και

3) το αυτόνομο πολιτικό τους καθεστώς.

Με βάση αυτά τα κριτήρια οι «ξένοι» συγγραφείς καθορίζουν κατά κάποιον τρόπο την ταυτότητα των γηγενών.

Με βάση τις αρχαίες πηγές, η περιοχή ανάμεσα στον Στρυμόνα και τον Νέστο εμφανίζεται ως ένα κατεξοχήν πεδίο έντονης πολεμικής δραστηριότητας, όπου δρουν θρακικά φύλα με ισχυρό αίσθημα αυτονομίας και ιδιαίτερα μαχητικό χαρακτήρα. Το πλήθος των γηγενών *έθνων* είχε ιδιαίτερα πολιτισμικά και πολιτικά χαρακτηριστικά. Οι συγγραφείς της αρχαιότητας επιμένουν συχνά στην ανεξαρτησία, τη στρατιωτική τους ικανότητα και την προθυμία τους να αντισταθούν σε κάθε εξωτερική δύναμη, είτε πρόκειται για Πέρσες, Έλληνες είτε αργότερα για Ρωμαίους. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι ήταν αποκομμένοι από το ιστορικό και οικονομικό γίγνεσθαι και ότι δεν συμμορφώθηκαν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, αν και κάποιοι από αυτούς με δυσθυμία, στους κανόνες που επέβαλαν οι εκάστοτε ισχυροί στους τομείς της διοίκησης, της διανομής και οργάνωσης των εδαφών, της εξωτερικής πολιτικής και της οικονομίας τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι Σάτραι, τους οποίους ο Ηρόδοτος παρουσιάζει ως τον μοναδικό θρακικό πληθυσμό που δεν υποτάχθηκε ποτέ σε ξένη κυριαρχία.

A. G. Zannis, *Le pays entre le Strymon et le Nestos, Géographie et Histoire*, Μελετήματα 71, Athènes 2014, 184-194.

E.1. Τα έθνη των Σατρών (Βησσοί, Δίοι, Τραλλείς/Τρωχαλείς, Τετραχωρίται, Bessi, Diobessi)

Το όνομα **Σάτρες** φαίνεται ότι δεν δήλωνε ένα μόνο ενιαίο έθνος, αλλά ένα ευρύτερο σύνολο επιμέρους θρακικών ομάδων, στις οποίες ανήκαν και οι **Βησσοί**, μαζί με άλλα συγγενικά φύλα. Οι *Σάτραι* θεωρούνταν από τους αρχαίους ως ένα από τα σημαντικότερα και πιο αξιόμαχα θρακικά έθνη. Η δράση τους μαρτυρείται επί σχεδόν 10 αιώνες, τουλάχιστον από τον 6^ο αιώνα π.Χ. έως το τέλος της Αρχαιότητας. Κατοικούσαν στα υψηλά και χιονοσκεπή όρη της περιοχής, στη Δυτική Ροδόπη, το Φαλακρό και το Παγγαίο. Στα ανατολικά τους, στη Λεκάνη και στα όρη της Ξάνθης κατοικούσε ένα άλλο ισχυρό έθνος, οι *Σαπαίοι*.

Ο Ηρόδοτος (7. 110-111) αναφέρει για την εποχή του (5^{ος} αιώνας) ότι οι Σάτραι δεν υποτάχθηκαν ποτέ σε ξένο κατακτητή. Σύμφωνα με αυτόν τον ιστορικό, οι Σάτρες κατοικούσαν σε ψηλά βουνά, καλυμμένα με δάση κάθε είδους και χιόνι. Δεν έγιναν ποτέ υπήκοοι κανενός ανθρώπου, αλλά συνέχισαν να είναι πάντα ελεύθεροι, όντας οι μόνοι Θράκες που διατηρούσαν την ελευθερία τους μέχρι την εποχή του Ηροδότου, δηλαδή μέχρι το 425 π.Χ. περίπου. Διατήρησαν την ελευθερία τους ακόμη και κατά την εξάπλωση της Περσικής Αυτοκρατορίας σε ευρωπαϊκό έδαφος (το 513 περίπου), δηλαδή την περίοδο υποταγής, υποτέλειας και υποχρεωτικής στρατολόγησης από τους Πέρσες –επί τριάντα περίπου χρόνια (513-479 π.Χ.)– όλων των υπόλοιπων θρακικών εθνών, αλλά και των ελληνικών πόλεων-κρατών της παραλιακής ζώνης, καθώς και του βασιλείου της Μακεδονίας, το οποίο τότε αναδυόταν για πρώτη φορά ως περιφερειακή δύναμη. Η θέση των Σατρών σε δυσπρόσιτες, ορεινές και συχνά χιονοσκεπείς περιοχές της Ροδόπης ενίσχυε αυτή την ανεξαρτησία. Οι Σάτρες είχαν στην κατοχή τους το

μαντείο του Διονύσου. Το μαντείο αυτό, γράφει ο Ηρόδοτος, βρίσκεται στα υψηλότερα βουνά (Πιρίν και Ρίλα). Από τους Σάτρες, οι Βησσοί ήταν ιερείς, που προφήτευαν στο ιερό. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, η *πρόμαντις* που έδινε τους χρησμούς (= η προφήτις, η αντιπρόσωπος του θεού και όργανο των προφητειών του), έπαιζε στο ιερό τον ίδιο ρόλο που είχε η Πυθία στους Δελφούς, χωρίς καμία διαφορά. Οι Βησσοί αποτελούσαν επομένως το ιερατικό τάγμα των Σατρών και διαδραμάτιζαν έναν ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο στη λειτουργία του ιερού. Από τον 2^ο αιώνα π.Χ. και μετά, η φήμη των Βησσών εξαπλώθηκε σε όλον τον ρωμαϊκό κόσμο λόγω της μαχητικότητάς τους και της σθεναρής αντίστασης που προέβαλαν στους Ρωμαίους.

Η ελευθερία των Σατρών δεν σημαίνει ότι δεν συμμετείχαν στο οικονομικό γίγνεσθαι που επέβαλαν οι Πέρσες και στους Έλληνες υποτελείς τους. Το αντίθετο, μεταξύ 490 και 480 π.Χ., οι Σάτραι ήταν εκείνοι που εκμεταλλεύονταν προπάντων από άλλους Θράκες τα μεταλλεία χρυσού και αργύρου του Παγγαίου. Μάλιστα, σε «θησαυρούς» νομισμάτων που βρέθηκαν σε διάφορα σημεία της Περσικής αυτοκρατορίας, έχουν ανακαλυφθεί νομίσματα που κυκλοφόρησαν με το όνομα των **Όρρεσκίων**. Το όνομά τους υποδεικνύει ότι πιθανότατα ζούσαν στα ορεινά της περιοχής, όπως και οι Σάτρες. Επιπλέον, είχαν κι αυτοί στην κατοχή τους μεταλλεία και ασχολούνταν με την εξόρυξη, τη μεταλλουργία και την κοπή νομισμάτων. Γι' αυτούς τους λόγους θεωρείται πιθανόν ότι οι *Όρρεσκι*οι ήταν Σάτρες, πιθανώς κοινότητα της ευρύτερης ομάδας εθνών των Σατρών.

Οι Δῖοι

Οι Δῖοι ήταν ένα από τα πιο διάσημα ορεινά θρακικά φύλα. Κατοικούσαν στην Δυτική Ροδόπη και φημίζονταν για τον πολεμικό τους χαρακτήρα. Αξιοπίστες πληροφορίες για αυτούς μας δίνει ο ιστορικός Θουκυδίδης, ο οποίος γνώριζε πολύ καλά την περιοχή διότι υπηρέτησε στη Θράκη ως στρατηγός της Αθήνας, αλλά και γιατί καταγόταν από την Θράκη και επιπλέον έζησε στο Παγγαίο. Ο Αθηναίος ιστορικός χαρακτηρίζει τους Δῖους ως «μαχιμώτατους» συγκρίνοντάς τους με τους άλλους αυτόνομους Θράκες που κατοικούσαν στην οροσειρά της Ροδόπης. Έφεραν το προσωνύμιο «μαχαιοφόροι» λόγω των χαρακτηριστικών ξιφών (μάχαιρες) που χρησιμοποιούσαν.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα από τη Βουλγαρία δείχνουν ότι η μάχαιρα ήταν πράγματι ένα από τα κατεξοχήν όπλα άμεσης σύγκρουσης, σώμα με σώμα, στη νότια περιοχή του Αίμου (Ρίλα) κατά την κλασική και ελληνιστική περίοδο (5^{ος}-1^{ος} αι. π.Χ.). Τη χρησιμοποιούσε όχι μόνο το πεζικό, όπως οι μαχαιροφόροι Δίοι, αλλά και το ιππικό, όπως δείχνουν παραστάσεις σε αγγεία όπου ιππείς εικονίζονται να φέρουν δύο ακόντια και μάχαιρα. Το μέγεθος και η ποιότητα αυτού του όπλου πιθανότατα συνδέονταν και με την κοινωνική ή οικονομική θέση του πολεμιστή.

Για τη στρατιωτική δράση των Δίων διαθέτουμε μία πολύτιμη μαρτυρία από τον Θουκυδίδη. Ο ιστορικός αναφέρει ότι το 430 π.Χ., όταν ο βασιλιάς των Οδρυσών Σιτάλκης συμμάχησε με τους Αθηναίους και εξεστράτευσε εναντίον του Μακεδόνα βασιλιά Περδίκκα Β΄, κάλεσε στο πλευρό του και πολλούς από τους ορεινούς Θράκες που ήταν αυτόνομοι και μαχαιροφόροι, τους οποίους ονομάζει Δίους και τοποθετεί κυρίως στη Ροδόπη. Ορισμένοι από αυτούς συμμετείχαν ως μισθοφόροι, αφού πείστηκαν με αμοιβή, ενώ άλλοι ακολούθησαν εθελοντικά. Η περιγραφή αυτή είναι αποκαλυπτική: οι Δίοι εμφανίζονται ως πολεμιστές που συμμετείχαν στην εκστρατεία είτε για μισθό είτε προσβλέποντας στη λεία, δηλαδή στην αρπαγή και τη διανομή των πολεμικών λαφύρων.

Οι Δίοι προορίζονταν να ενισχύσουν την αθηναϊκή εκστρατεία στη Σικελία, αλλά τελικά δεν συμμετείχαν σε αυτήν, καθώς έφτασαν στην Αθήνα πολύ αργά. Το καλοκαίρι του 413 π.Χ., έφτασαν στην Αθήνα 1.300 πελταστές του «Διακοῦ γένους» (Δίοι), με σκοπό να αποπλεύσουν προς ενίσχυση του Αθηναίου στρατηγού Δημοσθένη στην εκστρατεία στη Σικελία. Η καθυστερημένη άφιξή τους, σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος της μισθοδοσίας τους (μία δραχμή ανά άτομο την ημέρα), οδήγησε τους Αθηναίους στην απόφαση να μην τους κρατήσουν και να τους στείλουν πίσω στην πατρίδα τους. Κατά την επιστροφή τους προς τη Θράκη, οι στρατιώτες αυτοί επιτέθηκαν στη Μυκαλησό της Βοιωτίας, προκαλώντας μια ιδιαίτερα αιματηρή σφαγή.

Η αρπαγή

Η αρπαγή και η λεηλασία ως τρόπος ζωής και βιοπορισμού μαρτυρούνται και από άλλες αρχαίες πηγές. Ο Ηρόδοτος αναφέρει γενικότερα για τους Θράκες ότι θεωρούσαν ωραιότερο το να ζει κανείς χωρίς εργασία, ενώ περιφρονούσαν την καλλιέργεια της γης. Αντίθετα, τιμούσαν τον πόλεμο και θεωρούσαν τη λεηλασία ως τον καλύτερο τρόπο ζωής. Η μαρτυρία αυτή δείχνει ότι, σε ορισμένα τουλάχιστον θρακικά φύλα, η πολεμική δράση και η αρπαγή αποτελούσαν κοινωνικά αποδεκτές και τιμημένες πρακτικές. Ο Στράβων, γεωγράφος του 1ου αι. π.Χ., συγκαταλέγει τους Βησσούς ανάμεσα στα πλέον ληστρικά έθνη και σημειώνει ότι κατοικούν στο μεγαλύτερο μέρος του Αίμου, ότι είναι γνωστοί ως ληστές, και ότι μερικοί από αυτούς ζουν σε καλύβες, διάγοντας σκληρό και άθλιο βίο.

Βέβαια, η εικόνα δεν ήταν ενιαία για όλους τους Θράκες. Στα πεδινά της περιοχής του Παγγαίου μαρτυρούνται και θρακικοί πληθυσμοί που ασχολούνταν με τη γεωργία. Αυτό πιθανότατα οφειλόταν τόσο στη γεωγραφική τους θέση όσο και στη στενότερη επαφή τους με τους Έλληνες αποίκους των παραθαλάσσιων πόλεων.

Οι Τετραχωρίται

Με την κατάκτηση της Θράκης από τον Φίλιππο Β΄, οι Βησσοί οργανώθηκαν σε μια ομοσπονδιακή οργάνωση φύλων της ορεινής περιοχής της Ροδόπης που είχε το όνομα Τετραχωρίται, γνωστοί και ως Τετράκωμοι. Η οργάνωση των Τετραχωριτών θεωρείται έργο του Φιλίππου Β΄, ο οποίος επεδίωξε να ελέγξει τους διασκορπισμένους ορεινούς πληθυσμούς της δυτικής Ροδόπης οργανώνοντάς τους σε μια ομοσπονδία τεσσάρων χωρίων/κωμών. Η ονομασία τους προέρχεται από τον αριθμό των διοικητικών διαιρέσεων (τεσσάρων ορεινών περιοχών - χωρίων ή χωριών - κωμών) που αποτελούσαν την ένωση αυτή.

Στρατηγική θέση

Οι Τετραχωρίτες κατοικούσαν στη **δυτική Ροδόπη**, και δρούσαν σε μια μεγάλη περιοχή που εκτείνεται από το όρος Φαλακρό έως την κοιλάδα του Άνω Έβρου μέσω της κοιλάδας του Νέστου. Το έδαφός τους αποτελούσε το σημείο επαφής των Μακεδόνων με τους Θράκες της Ροδόπης και γειτνίαζε με την επικράτεια των Φιλίππων. Στην περιοχή τους τοποθετείται η πόλη **Άγγισσός** (ή Άγησσός).

Ιστορική δράση και αντίσταση

Ανυπότακτος χαρακτήρας

Παρά την ενσωμάτωσή τους στο μακεδονικό διοικητικό πλαίσιο, οι Τετραχωρίτες (Βησσοί) διατήρησαν την αυτονομία τους και τη φήμη του πολεμικού λαού.

Η εξέγερση του 331 π.Χ.

Κατά τη διάρκεια της απουσίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία, οι Τετραχωρίτες επαναστάτησαν κατά της μακεδονικής κυριαρχίας, πιθανώς υποκινούμενοι από τον στρατηγό της Θράκης, Μέμνονα, που οργάνωσε εξέγερση εναντίον της μακεδονικής τάξης πραγμάτων. Είναι πιθανόν ότι τότε οι Τετραχωρίτες κατέλαβαν εδάφη της επικράτειας των Φιλίππων, παραβιάζοντας τα όρια που είχε καθορίσει αρχικά για αυτούς ο Φίλιππος. Ο τοποτηρητής του θρόνου, Αντίπατρος, εξεστράτευσε εναντίον τους για να καταστείλει την ανταρσία. Ο στρατιωτικός συγγραφέας Πολύαινος (2^{ος} αι. μ.Χ.) περιγράφει ένα στρατήγημα του Αντίπατρου, ο οποίος διέταξε να καεί το χορτάρι των αλόγων για να τρομοκρατήσει τους Τετραχωρίτες, προκαλώντας τους σύγχυση και αναγκάζοντάς τους να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους χωρίς μάχη.

Μετά την καταστολή της επανάστασης, ο Αντίπατρος έστειλε 3.500 Τράλλεις ως ενισχύσεις στον Αλέξανδρο στη Βαβυλώνα (330/29 π.Χ.). Είναι ενδεχόμενο ότι αυτοί οι Τράλλεις αποτελούσαν τμήμα της ευρύτερης ομοσπονδίας κωμών των Τετραχωριτών. Γενικά, οι Τραλλείς εντάχθηκαν ως επίλεκτοι μισθοφόροι σε ελληνιστικούς στρατούς, από τους Σελευκίδες έως τους Πτολεμαίους, γεγονός που αποδεικνύει τη φήμη και τη ζήτηση των πολεμικών τους δεξιοτήτων. Η ονομασία "Τετραχωρίτες" έπαψε να χρησιμοποιείται μετά την κατάλυση του Μακεδονικού βασιλείου τον 2ο αι. π.Χ., όταν οι Βησσοί επανεμφανίζονται στις αρχαίες πηγές με το αρχικό τους εθνικό όνομα. Πάντως, το πρότυπο οργάνωσης των Τετραχωριτών φαίνεται πως επιβίωσε ως θεσμική παρακαταθήκη στην περιοχή. Οι ρωμαϊκές διοικητικές δομές του 2^{ου} και 3^{ου} αιώνα μ.Χ., όπως η Πεντάπολις και η Τρίπολις που υπάγονταν διοικητικά στην ευρύτερη δημόσια γη που ήλεγχε και εκμεταλλευόταν η

ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων, θεωρούνται από τη σύγχρονη έρευνα ως μετεξελιξείς της ομοσπονδίας που σχεδίασε ο Φίλιππος Β΄.

A. G. Zannis, *Le pays entre le Strymon et le Nestos, Géographie et Histoire*, Μελετήματα 71, Athènes 2014, 184-194.

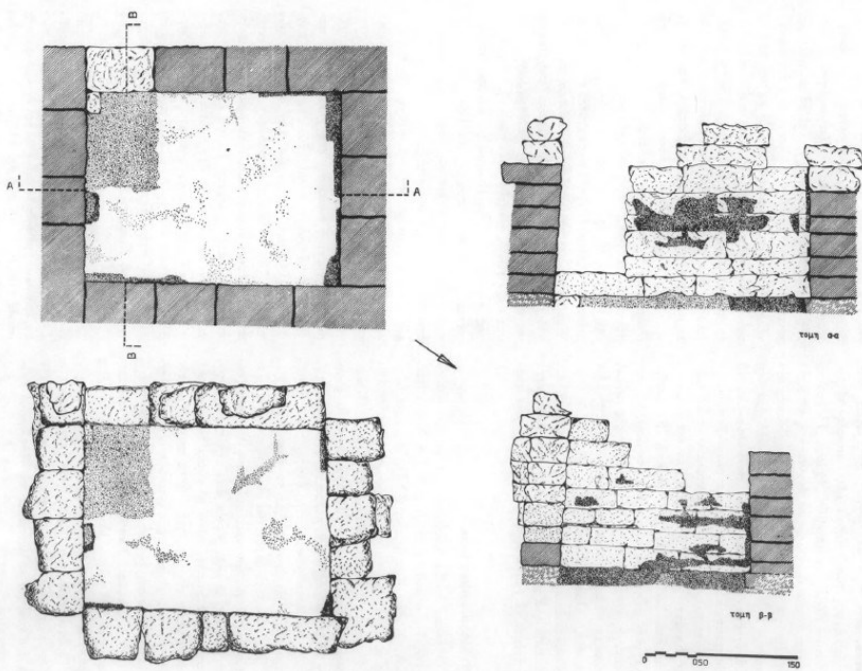
Αρχαιολογικά ευρήματα

Στο λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου, διαθέτουμε από αυτήν την εποχή δύο σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα από τους Ποταμούς: τον ελληνιστικό τάφο και έναν μεγάλο «θησαυρό» αργυρών νομισμάτων του 4^{ου} αι. π.Χ.

Ο κιβωτιόσχημος τάφος των Ποταμών βρίσκεται στο κέντρο ενός χαμηλού φυσικού λοφίσκου, ύψους περίπου 8-10 μέτρων, δίπλα στον ποταμό Νέστο. Ο τάφος εντοπίστηκε τελείως συλημένος το 1976, με την οροφή του κατεστραμμένη από λαθρανασκαφείς, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πληροφορίες για τα αρχικά κτερίσματα. Είναι κατασκευασμένος από πωρόλιθο, υλικό που πιθανώς μεταφέρθηκε από τη θέση «Μελισσόμαντρα», η οποία βρίσκεται δύο χιλιόμετρα βορειότερα. Το εσωτερικό του τάφου ήταν επιχρισμένο με κονίαμα σκούρου κόκκινου-κεραμιδί χρώματος, το οποίο κάλυπτε και το δάπεδο που αποτελούνταν από λεπτές πλάκες πωρόλιθου. Λόγω της καταστροφής της οροφής, η ακριβής μορφή της στέγασης παραμένει αντικείμενο υποθέσεων, με πιθανότερες λύσεις μια επίπεδη στέγη ελαφρώς αετωματική ή μια κάλυψη με εκφορικό τρόπο μέσω μεγάλων πλακών. Ο τάφος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς συνδυάζει στοιχεία Μακεδονικού τάφου, τυπικού κιβωτιόσχημου τάφου (όπως αυτοί του Δερβενίου) και θρακοσκυθικού τάφου. Εντάσσεται σε ένα ευρύτερο νεκροταφείο τύμβων της περιοχής, το οποίο χρονολογείται στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους.

δ

Εικ. XVI. 'Ο κρητοβυζαντινός τείχος των Ποταμών.

Στην περιοχή των Ποταμών έχει βρεθεί επίσης ένας σημαντικός «θησαυρός» 860 αργυρών νομισμάτων του 4^{ου} αι. π.Χ.

«Θησαυρός» Ποταμών Δράμας. Τετράδραγμα Φιλίππου Β΄.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΟΥΛΙΟΣ

Περιλαμβάνει νομίσματα του Φιλίππου Β΄, της Θάσου και της Νεάπολης (σημ. Καβάλας) και η απόκρυψη του τοποθετείται γύρω στο 340 π.Χ., όταν ο Φίλιππος είχε κατακτήσει όλη την Θράκη μέχρι στον Ίστρο ποταμό (Δούναβη). Η ύπαρξη αυτού του θησαυρού, σε συνδυασμό με τη θέση του οικισμού των Ποταμών, αναδεικνύει τη στρατηγική σημασία της περιοχής ως άξονα σύνδεσης μεταξύ των πεδιάδων της Δράμας και των Σερρών με το εσωτερικό της Ροδόπης, αλλά και τη στενή οικονομική σχέση της ενδοχώρας με τις παραλιακές πόλεις και τα μεταλλεία. Ο θησαυρός των Ποταμών, όπως και ο λαξευτός θαλαμωτός Μακεδονικός τάφος της οδού Τροίας 1 στην πόλη της Δράμας, επιβεβαιώνει την ισχυρή παρουσία των Μακεδόνων, αλλά και τον πλούτο και τις έντονες εμπορικές συναλλαγές στην ορεινή ενδοχώρα.

Βιβλιογραφία

Β. Πούλιος, « “Θησαυρός” αργυρών νομισμάτων Φιλίππου Β΄, Θάσου και Νεάπολης από τους Ποταμούς Δράμας», ΑΔ 53, 1998, Μελέτες, 187-196.

Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη - Π. Μάλαμα, «Νομός Δράμας. Ιστορικοί χρόνοι», στο Α. Γ. Βλαχόπουλος - Δ. Τσιαφάκη, *Αρχαιολογία. Μακεδονία και Θράκη*, Αθήνα 2017, 464-467.

Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη - Π. Μάλαμα, «Αρχαίος οικισμός Δράμας», στο Α. Γ. Βλαχόπουλος - Δ. Τσιαφάκη, *Αρχαιολογία. Μακεδονία και Θράκη*, Αθήνα 2017, 468-469.

Η αντίσταση των Βησσών απέναντι στους Ρωμαίους

Οι Βησσοί, που κατοικούσαν κυρίως στη Ροδόπη και τον Αίμο, περιγράφονται ως ένα από τα πλέον πολεμικά και «ληστρικά» έθνη της Θράκης, το οποίο διατήρησε την ανεξαρτησία του για αιώνες. Οι Βησσοί αντιστάθηκαν σθεναρά στη ρωμαϊκή επέκταση επί μακρόν, προκαλώντας επανειλημμένες στρατιωτικές εκστρατείες εναντίον τους κατά την διάρκεια του 2ου και 1ου αιώνα π.Χ. Η αντίσταση των Βησσών απέναντι στη ρωμαϊκή εξάπλωση υπήρξε μακροχρόνια, σφοδρή και χαρακτηρίστηκε από τη στενή σύνδεση του έθνους αυτού με το ιερό μαντείο του Διονύσου. Οι κυριότερες λεπτομέρειες της αντίστασής τους, όπως παραδίδονται από τις αρχαίες πηγές, είναι οι εξής:

Πρώτες συγκρούσεις και η προδοσία του Πίσωνα

Οι ρωμαϊκές επιχειρήσεις εναντίον τους ξεκίνησαν ήδη από τα τέλη του 2ου αι. π.Χ. Μαρτυρείται ο πόλεμος του υπάτου Μ. Minucius Rufus (110/9-107 π.Χ.), γεγονός που επιβεβαιώνεται και από επιγραφές χαραγμένες σε μνημεία που ανηγέρθησαν στους Δελφούς και στην Ευρωπό (στον Αξιό) προς τιμήν του υπάτου που επέτυχε να αποκρούσει τις επιθέσεις των Βησσών.

Η σφαγή του Ρηβουκένθου (58 π.Χ.)

Μια κρίσιμη στιγμή στην ιστορία των σχέσεών τους με τη Ρώμη ήταν η πράξη προδοσίας του Ρωμαίου διοικητή της Μακεδονίας L. Calpurnius Piso το 58 π.Χ. Παρόλο που ο ηγεμόνας των Βησσών, Ρηβούκενθος (Rabocentus), προσήλθε στο ρωμαϊκό στρατόπεδο προσφέροντας βοήθεια και ενισχύσεις, ο Πίσων -δωροδοκημένος από τον βασιλιά των Οδρυσών, Κότυ- διέταξε τον αποκεφαλισμό του Ρηβουκένθου και των υπολοίπων πρεσβευτών. Η πράξη αυτή μετέτρεψε τους Βησσούς σε ορκισμένους εχθρούς της Ρώμης, ωθώντας τους σε διαρκείς λεηλασίες στη Μακεδονία, με αποκορύφωμα τη διακοπή της κυκλοφορίας στην Εγνατία Οδό και την απειλή της ίδιας της Θεσσαλονίκης το 57-56 π.Χ. (Κικέρων, *In Pisonem* 83-84).

Η θρησκευτική διάσταση και η απώλεια του μαντείου του Διονύσου

Το μαντείο του Διονύσου αποτελούσε το πνευματικό, θρησκευτικό και εθνικό κέντρο των Βησσών και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ταυτότητά τους. Η κατοχή του μαντείου, το οποίο βρισκόταν «ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν ὑψηλοτάτων», πιθανώς στον Αίμο

(Ρίλα), συμβόλιζε την ανεξαρτησία τους. Το μαντείο δεν ήταν απλώς ένας λατρευτικός χώρος, αλλά ο θεμέλιος λίθος της πολιτικής και θρησκευτικής υπόστασης των Βησσών, η απώλεια του οποίου αποτέλεσε την κύρια αιτία για τους μακροχρόνιους και αιματηρούς πολέμους τους με τη Ρώμη. Η φήμη του ιερού μαντείου ήταν τέτοια που το επισκέφθηκαν εμβληματικές προσωπικότητες της αρχαιότητας, όπως ο Μέγας Αλέξανδρος (κατά την εκστρατεία του εναντίον των Τριβαλλών), ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Ε΄ και ο Γάιος Οκτάβιος (πατέρας του Αυγούστου).

Ο Μ. Λικίνιος Κράσος (29 π.Χ.)

Κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του εναντίον των Θρακών του Αίμου, ο διοικητής της επαρχίας Μακεδονίας Μ. Λικίνιος Κράσος υπέταξε τους Βησσούς και τους απέσπασε το περίφημο μαντείο του Διονύσου, το οποίο αποτελούσε το πνευματικό και εθνικό τους κέντρο. Ως ανταμοιβή για την πίστη τους στη Ρώμη, οι Ρωμαίοι παραχώρησαν τη διαχείριση του ιερού στους Οδρύσες, παραδοσιακούς εχθρούς των Βησσών, γεγονός που προκάλεσε βαθύ μίσος και περαιτέρω εξεγέρσεις από πλευράς των Βησσών.

Η εξέγερση του Βουλογαίση (13 π.Χ.): ο ηγετικός ρόλος του ιερέα

Η σημαντικότερη πράξη αντίστασης σημειώθηκε το 13 π.Χ. υπό την ηγεσία του Βουλογαίση (Ούλογοαίσης, Vologaeses), ο οποίος ήταν ιερέας του Διονύσου. Η εξέγερσή του είχε έντονο θρησκευτικό αλλά και πολιτικό χαρακτήρα, καθώς στρεφόταν τόσο κατά των Ρωμαίων όσο και κατά των φιλορωμαίων Οδρυσών. Ο Βουλογαίσης κατάφερε να εκδιώξει τον βασιλιά των Οδρυσών, Ροιμητάλκη, και να προκαλέσει γενικευμένη αναταραχή, αναγκάζοντας τον αυτοκράτορα Αύγουστο να ανακαλέσει τον Λεύκιο Καλπούρνιο Πίσωνα από την Ασία για να καταστείλει την επανάσταση μετά από σκληρούς αγώνες.

Υστερες εξεγέρσεις και ένταξη στην Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Συνέχιση της αντίστασης

Οι Βησσοί, που μαρτυρούνται ενίοτε και ως *Διόβησσοι/Diobessi*, συνέχισαν να προκαλούν ταραχές και κατά τον 1ο αι. μ.Χ., με νέες εξεγέρσεις το **21 μ.Χ.** (όπου είχαν τη στήριξη των Κοιλαλητών και των Οδρυσών) και το **68 μ.Χ.** Η αντίσταση των Βησσών δεν ήταν μόνο στρατιωτική αλλά και βαθιά πολιτισμική και θρησκευτική, καθώς αγωνίστηκαν με σθένος για τον έλεγχο των ιερών τους τόπων και την αυτονομία των ορεινών τους κοινοτήτων.

Διοικητική ενσωμάτωση

Παρά τη σθεναρή τους αντίσταση, οι Βησσοί υποτάχτηκαν και η χώρα τους οργανώθηκε ως *στρατηγία* (Bessica) αποτελώντας μία από τις πενήντα (κατά τον Πλίνιο, HN IV 40) στρατηγίες -περιφέρειες στρατολόγησης- της ρωμαϊκής επαρχίας Θράκης, που δημιουργήθηκε το 46 μ.Χ. Η Βεσσυκή αποτέλεσε βάση στρατολόγησης μέχρι την εποχή των Σεβήρων (193-235 μ.Χ.). Πολλοί Βησσοί στρατολογήθηκαν ως βοηθητικά σώματα στον ρωμαϊκό στρατό, διατηρώντας τη φήμη τους ως εξαιρετικών πολεμιστών. Επιγραφές από διάφορα σημεία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας αναφέρονται σε Βησσούς στρατιώτες που υπηρετούσαν στον ρωμαϊκό στρατό. Η πλήρης καθυπόταξη των Βησσών έγινε δυνατή στο πλαίσιο της αστικοποίησης της

Θράκης από τον αυτοκράτορα Τραϊανό (98-117 μ.Χ.), ο οποίος ίδρυσε την Νικόπολη του Νέστου το 106 μ.Χ. Η ίδρυση της πόλης φανερώνει την πολιτική βούληση των Ρωμαίων αυτοκρατόρων να εγκαταστήσουν μόνιμα αυτούς τους πληθυσμούς και να διασφαλίσουν την οικονομική και πολιτική σταθερότητα στην ορεινή Ροδόπη.

A. G. Zannis, *Le pays entre le Strymon et le Nestos, Géographie et Histoire*, Μελετήματα 71, Athènes 2014, 184-194.

E.2. Οι Παίονες

Μαζί με τους Σάτρες, στην κορυφή της κατάταξης των πολεμικών κοινοτήτων της περιοχής βρίσκονται οι Παίονες. Οι Παίονες φημίζονταν για τη χρήση του ιππικού τους, ενώ οι ορεινοί πληθυσμοί τους (όπως οι Αγριάνες και οι Λαιαίοι) ήταν εξαιρετικοί ακοντιστές και πελταστές.

Πρώιμες παραδόσεις για τους Παίονες

Οι Παίονες εμφανίζονται ήδη στην Ιλιάδα του Ομήρου ως σύμμαχοι των Τρώων κατά των Αχαιών, γεγονός το οποίο αφενός υποδηλώνει την πρώιμη πολεμική τους οργάνωση, και αφετέρου φανερώνει την παράδοση των Ελλήνων που τους ήθελε ενταγμένους στη σφαίρα επιρροής και της συμμαχίας των Τρώων. Αλλά και οι ίδιοι οι Παίονες, κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ., θεωρούσαν ότι ήταν άποικοι των Τευκρών από την Τροία και ότι η εγκατάστασή τους στην κοιλάδα του Στρυμόνα είχε πραγματοποιηθεί πριν από τον Τρωικό Πόλεμο. Σύμφωνα με την παράδοση αυτή, οι Τευκροί και οι Μυσοί είχαν εισβάλει στην Ευρώπη, κατακτώντας όλους τους Θράκες και φτάνοντας μέχρι την Αδριατική και τον Πηνεϊό στην Πελοπόννησο. Η επιστημονική έρευνα συνδέει την παράδοση των Τευκρών με τους «Λαούς της Θάλασσας» (Tjeker ή Tjekru), οι οποίοι γύρω στο 1180 π.Χ. συμμετείχαν στις μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών που συγκλόνισαν την Ανατολική Μεσόγειο. Η πεποίθηση για την απώτερη καταγωγή των Παίωνων από την Μικρά Ασία ήταν πάντως ευρέως διαδεδομένη στην αρχαιότητα. Κάποιοι αρχαίοι συγγραφείς θεωρούσαν τους Παίονες αποίκους των Φρυγών, ενώ άλλοι πίστευαν ότι οι Παίονες ήταν οι πρόγονοι των Φρυγών. Οι Παίονες θεωρούνται, κατά μία έννοια, ο ευρωπαϊκός κλάδος των Φρυγών στη Μακεδονία. Πάντως, ο Αισχύλος τους περιλαμβάνει στο ευρύ πλαίσιο των Πελασγών.

Ο ελεγειακός ποιητής Μίμνερος από την Κολοφώνα της Μικράς Ασίας, ο οποίος άκμασε την περίοδο 630-600 π.Χ., αποκαλεί τους Παίονες «ίπποκορυστάς» (κρανοφόροι πολεμιστές, που μάχονται έφιπποι ή πάνω σε άρμα), τονίζοντας τη φήμη τους ως δεινών πολεμιστών και έφιππων ακοντιστών και τοξωτών.

Το κράτος της Παιονίας

Η Παιονία ήταν ένας από τους αρχαιότερους και ισχυρότερους πολιτικούς σχηματισμούς με χαρακτήρα συνομοσπονδίας, που περιλάμβανε πολλά διαφορετικά έθνη της περιοχής που εκτείνεται από τον Αξιό έως τον Νέστο. Η επικράτειά της περιλάμβανε εύφορες κοιλάδες, ορεινά περάσματα και στρατηγικούς άξονες επικοινωνίας, ιδίως κατά μήκος του Αξιού και του Στρυμόνα, που λειτουργούσαν ως βασικοί άξονες οργάνωσης και μετακίνησης ανθρώπων και προϊόντων. Στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου, κατά την αρχαϊκή και κλασική εποχή, στην Παιονία συγκαταλέγονταν ομάδες όπως οι Σιριοπαίονες, οι Δόβηρες, οι Παίονες της Πρασιάδας λίμνης, οι Αγριάνες, οι Λαιαίοι και άλλοι. Η Παιονία αποτελούσε ουσιαστικά μια

ισχυρή ομοσπονδία φυλών, στο πλαίσιο της οποίας καθένα από τα επιμέρους έθνη διατηρούσε την δική του φυλετική ταυτότητα και εδαφική επικράτεια. Δεν διαθέτουμε όμως στοιχεία που να επιτρέπουν να προσδιορίσουμε αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία επιπλέον είναι βέβαιο ότι δεν παρέμειναν σταθερά. Σε αυτές τις ευρύτερες φυλετικές δομές ήταν ενταγμένες επίσης αστικές κοινότητες, «πόλεις», όρος που χρησιμοποιήθηκε από τους Έλληνες συγγραφείς (όπως ο Ηρόδοτος) για να περιγράψει αυτές τις πολιτικές οντότητες που λειτουργούσαν με τρόπο ανάλογο των ελληνικών, ακόμα κι αν δεν είναι γνωστό εάν ακολουθούσαν το ελληνικό πρότυπο αυτόνομης οργάνωσης και αυτοδιοίκησης. Μία από αυτές ήταν η *Σίρις/Σίρρα*, οι σημερινές Σέρρες, όπου ζούσαν οι Σιριοπαίονες. Η πόλη αποτελούσε ένα από τα κύρια πολιτικά και οικονομικά κέντρα τους.

Τον 6^ο αιώνα π.Χ. οι Παίονες εντοπίζονται στην Σίρρα, αλλά και κοντά στην παραλία του Παγγαίου, κοντά στην Γαληψό (Κάρυανη), αλλά και ανατολικότερα, στην περιοχή βορείως του Παγγαίου, όπου ζούσαν π.χ. οι Παίοπλες και οι Δόβηρες, και οι Παίονες της λίμνης Πρασιάδας, σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε φυσικούς πόρους και με έντονη αγροκτηνοτροφική δραστηριότητα. Ένα φημισμένο και στρατιωτικά αξιόμαχο φύλο ήταν οι Αγριάνες, οι οποίοι αρχικά κατοικούσαν στην περιοχή του Παγγαίου, ενώ αργότερα μετακινήθηκαν βορειότερα, προς τις πηγές του Στρυμόνα, στην περιοχή της Ρίλα. Οι Λαιαίοι κατοικούσαν επίσης στην κοιλάδα του άνω ρου του Στρυμόνα, κοντά στη σημερινό Kyustendil, ελέγχοντας σημαντικά περάσματα προς το εσωτερικό της Βαλκανικής.

Την λίμνη Πρασιάδα οι ερευνητές ταυτίζουν με την -αποξηρανθείσα τη δεκαετία του 1930- λίμνη της πεδιάδας των Φιλίππων (τενάγη). Ωστόσο, δεν αποκλείεται η Πρασιάδα λίμνη να πρέπει να ταυτιστεί με τη λίμνη του σημερινού Οχυρού, όπως υποδεικνύει μια πληροφορία που μας δίνει ο Ηρόδοτος: Οι Παίονες ζούσαν σε λιμναίο οικισμό κατασκευασμένο επάνω σε ξύλινες εξέδρες οι οποίες στηρίζονταν σε ξύλινους πασσάλους: το ξύλο οι κάτοικοι το προμηθεύονταν από το όρος Όρβηλος (σημ. Όρβηλος και Πιρίν).

Οικονομία και πλούτος

Μεταλλεία: Η Παιονία ήταν φημισμένη για τον χρυσό και τον άργυρό της. Αναφέρεται ότι μετά από βροχές βρίσκονταν στο έδαφος κομμάτια χρυσού. Ο Αλέξανδρος Α΄ της Μακεδονίας αποκόμιζε τον 5^ο αιώνα ένα τάλαντο αργύρου ημερησίως από το όρος Δύσωρον (Μενοίκιο). Παιονικά φύλα όπως οι Δέρρονες έθεσαν σε κυκλοφορία μερικά από τα πρωιμότερα και βαρύτερα αργυρά νομίσματα στην Ευρώπη: υιοθέτησαν μάλιστα εικονογραφικούς τύπους που υποδηλώνουν εμπορικές επαφές με τους Ευβοείς της Χαλκιδικής και του Θερμαϊκού κόλπου (*Ιχναῖοι*).

Κτηνοτροφία και βόνασος: Η περιοχή φημιζόταν για την εκτροφή ίππων και για τον βόνασο (άγριο βίσωνα). Οι Παίονες βασιλείς χρησιμοποιούσαν τα κέρατα του βίσωνα ως κύπελλα πόσης των οποίων τα χείλη επιχρυσώναν ή επαργύρωναν.

Πολιτισμός και θρησκεία

Λατρεία του Ηλίου: Οι Παίονες λάτρευαν τον Ήλιο, τον οποίο συμβόλιζαν με έναν μικρό δίσκο τοποθετημένο πάνω σε ένα μακρύ ξύλο.

Διατροφή: Έπιναν «βρύτον» (ένα είδος μύρας από κριθάρι) και «παραβίην» από κέχρο. Επίσης, αλείφονταν με έλαιο που παρήγαγαν από γάλα.

Έθιμα ταφής: Αναφέρεται η παράδοση της ρίψης των νεκρών στις λίμνες, καθώς πολλοί Παίονες ζούσαν σε λιμναίους οικισμούς (όπως στην Πρασιάδα).

Συνοπτική ιστορία των Παιόνων

Κατά τον 6ο αι. π.Χ., στις παραμονές της Περσικής κατάκτησης, οι Παίονες «από τοῦ Στρυμόνος» επέδειξαν τη δύναμή τους πολιορκώντας και καταλαμβάνοντας την Πέρινθο, αποικία της Σάμου στην Προποντίδα. Κατά την Περσική εκστρατεία του Μεγαβάζου επί Δαρείου Α΄ (περ. 513 π.Χ.), ενώ ορισμένα ἔθνη της Παιονίας, όπως οι Παίοπλες και οι Σιριοπαίονες, υποτάχθηκαν και εκτοπίστηκαν από τον Πέρση στρατηγὸ Μεγάβαζο, και μεταφέρθηκαν στη Μ. Ασία, αντίθετα, άλλες ομάδες, όπως οι Παίονες της λίμνης Πρασιάδος και οι παιονικές φυλές των Δοβήρων και των Αγριάνων προέβαλαν σθεναρή αντίσταση και δεν υποδουλώθηκαν λόγω της στρατηγικής τους θέσης σε ορεινές και λιμναίες περιοχές. Οι κάτοικοι της λίμνης Πρασιάδας δεν υποτάχθηκαν στους Πέρσες ούτε υποχρεώθηκαν σε μετανάστευση, αλλά διατήρησαν την ελευθερία τους (Ηρόδοτος 5, 16-17). Οι εκτοπισμένοι στη Μ. Ασία Παίονες επέστρεψαν στην πατρίδα τους γύρω στο 497 π.Χ. με τη βοήθεια του Αρισταγόρα της Μιλήτου κατά την διάρκεια της εξέγερσής του εναντίον της Περσικής κυριαρχίας στην Ιωνία (Ιωνική Επανάσταση).

Οι Μακεδόνες βασιλείς φαίνεται πως άρχισαν να προσαρτούν παιονικά εδάφη ήδη από την εποχή του Αλεξάνδρου Α΄, όμως διαθέτουμε ελάχιστα ιστορικά στοιχεία για αυτήν την διαδικασία. Για τους Παίονες είμαστε σχετικά καλύτερα πληροφορημένοι από τον 4^ο αιώνα π.Χ. Στις αρχές της βασιλείας του Φιλίππου Β΄ (360 π.Χ.), οι Παίονες αποτελούσαν σοβαρή απειλή, καθώς λεηλατούσαν συστηματικά το Μακεδονικό βασίλειο εκμεταλλευόμενοι την εσωτερική κρίση διαδοχής στον θρόνο. Η υποταγή τους επήλθε μετά από δυναμική επέμβαση του Φιλίππου το 359/8 π.Χ. μετά τον θάνατο του Παίονα βασιλιά Άγιδος (359 π.Χ.). Παρά την υποταγή, η Παιονία υφίστατο ως βασίλειο την εποχή του Φιλίππου Β΄, και οι Παίονες διατήρησαν μια μορφή αυτονομίας υπό την εξουσία βασιλέων που παρέμειναν υποτελείς στη Μακεδονία. Αν και δεν διαθέτουμε πληροφορίες σχετικά με την πολιτική της οργάνωση και την ενδεχόμενη ύπαρξη βασιλιά σε παλαιότερες εποχές, είναι βέβαιο ότι το βασίλειο της Παιονίας ήταν σύμμαχος της Μακεδονίας. Το παιονικό φύλο των Αγριάνων εξελίχθηκε σε έναν από τους πιο πιστούς και αποτελεσματικούς συμμάχους του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Υπό τον βασιλιά τους Λάγαρο, υπηρέτησαν ως επίλεκτο σώμα ελαφρού πεζικού (πελταστές) και συμμετείχαν σε όλες τις μεγάλες μάχες της ασιατικής εκστρατείας. Οι Παίονες διατήρησαν την πολεμική τους δεινότητα, συμμετέχοντας με σώμα 3.000 ανδρών στον στρατό του Περσέα κατά τη μάχη της Πύδνας (168 π.Χ.), όπου περιγράφονται να μάχονται με εντυπωσιακό οπλισμό και θάρρος.

Ε.3. Οι Σαπαίοι

Οι Σαπαίοι (αναφερόμενοι στις πηγές και ως Σάιοι ή Σίντιες) υπήρξαν ένα από τα πλέον ισχυρά και μακροβιότερα θρακικά ἔθνη της περιοχής μεταξύ του Στρυμόνα και του Νέστου, με παρουσία που τεκμηριώνεται από την αρχαϊκή εποχή έως τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Κατείχαν τη στρατηγική περιοχή εκατέρωθεν της κοιλάδας του κάτω ρου του Νέστου και τα ορεινά που την περιβάλλουν ως την Δυτική Ροδόπη. Η καρδιά της περιοχής ελέγχου τους εντοπίζεται στα όρη της Λεκάνης, τα οποία στην αρχαιότητα ονομάζονταν «Σαπαίων Όρος». Ήλεγχαν επομένως τα στενά φυσικά περάσματα, όπως αυτά της περιοχής του Παράδεισου και της Νέας Καρβάλης/Ασπρης Άμμου, που συνέδεαν τα παράλια με την ενδοχώρα και τη Μακεδονία με τη Θράκη.

Συνοπτική ιστορία των Σαπαίων

Σύμφωνα με τον ποιητή Αρχίλοχο από την Πάρο (7^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος συμμετείχε στον αποικισμό της Θάσου από τους Παρίους, οι Σαπαίοι (Σάιοι) αποτελούσαν τότε τον γηγενή πληθυσμό της Θάσου και της απέναντι ακτής. Στις αρχές του 7^{ου} αιώνα, κατά την διάρκεια του πολέμου μεταξύ Πάρου και Νάξου για τον έλεγχο της Θάσου, οι Σαπαίοι συμάχησαν με τους Παρίους-Θασίους με αντάλλαγμα χρυσό και γη στο νησί, θέτοντας τις βάσεις για μια μακροχρόνια συμβίωση. Την περίοδο της περσικής κυριαρχίας εκμεταλλεύονταν τα πλούσια κοιτάσματα χρυσού και αργύρου της Λεκάνης, και πιθανώς συμμετείχαν σε μια ευρεία νομισματική ένωση, κόβοντας νομίσματα που ακολουθούσαν τα θασιακά πρότυπα: Εμφανίζονται στις επιγραφές των νομισμάτων οι Περναίοι και Διονύσιοι, οι οποίοι τοποθετούνται στην περιοχή της Λεκάνης. Κατά την εκστρατεία του Ξέρξη (480 π.Χ.), οι Σαπαίοι ήταν το πρώτο έθνος που συνάντησαν οι Πέρσες μετά τη διάβαση του Νέστου, και υποχρεώθηκαν σε στρατολόγηση, όπως και οι Θάσιοι, αλλά και όλες οι άλλες ελληνικές πόλεις και τα περισσότερα θρακικά έθνη. Μετά την αναδιοργάνωση της περιοχής από τον Φίλιππο Β΄, εμφανίζονται ως μέρος κοινοτήτων, όπως η πόλη Σάπαι και οι Νέστιοι, οι οποίοι θεωρούνται ως μετεξέλιξη ή τμήμα των Σαπαίων που διατήρησε την αυτονομία του στα όρια του μακεδονικού βασιλείου. Ο μακεδονικός τάφος στα Κομνηνά, αλλά και τα φρούρια της Μυρτούσσας και του Αερικού είναι μάρτυρες της παρουσίας της μακεδονικής αριστοκρατίας και του μακεδονικού ελέγχου στην περιοχή. Αργότερα, ωστόσο, ο βασιλιάς των Σαπαίων Άβρουπόλις, ακολουθώντας ανεξάρτητη φιλορωμαϊκή πολιτική, εκδιώχθηκε από τον Μακεδόνα βασιλιά Περσέα το 179 π.Χ., γεγονός που στάθηκε αφορμή να επέμβουν οι Ρωμαίοι. Στον Ρωμαϊκό εμφύλιο πόλεμο, ο πρίγκιπας Ρασκούπορις υποστήριξε τον Πομπήιο στη μάχη στα Φάρσαλα (48 π.Χ.), ενώ αργότερα, πριν από τη μάχη των Φιλίππων (42 π.Χ.), καθοδήγησε τον Βρούτο και τον Κάσσιο μέσα από τα βουνά της Ροδόπης διασχίζοντας το λεκανοπέδιο του Κάτω Νευροκοπίου. Η περιοχή των Σαπαίων οργανώθηκε εντός της ρωμαϊκής επαρχίας της Θράκης (46 μ.Χ.) ως «Σαπαϊκή στρατηγία», με σημαντικό αστικό κέντρο την πόλη Τόπειρο, κοντά στον σημερινό Παράδεισο Καβάλας, δίπλα στον Νέστο.

E.4. Οι πεδινοί και οι παράλιοι Θράκες

Ο πολεμικός πολιτισμός δεν ήταν ίδιον μόνο των ορεινών Θρακών και Παιόνων. Παρόμοιο στρατιωτικό και πολεμικό χαρακτήρα είχαν και οι Θράκες που ζούσαν νοτιότερα, στην κοιλάδα του κάτω ρου του Στρυμόνα και γύρω από το Παγγαίο, ως τις ακτές του Βορείου Αιγαίου. Η ιστορική τους πορεία, η εγκατάστασή τους στην περιοχή αυτή, καθώς και η πολιτική τους είναι συνδεδεμένες με τις συνθήκες που διαμόρφωσε ο ανταγωνισμός πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων μεταξύ των εκάστοτε μεγάλων δυνάμεων.

Οι Πίερες

Οι Πίερες αποτελούν χαρακτηριστική περίπτωση μετακίνησης πολεμικών πληθυσμών στη αρχαία Θράκη. Η έλευσή τους συνδέεται πιθανώς με την κοινή σύμπραξη του Πεισιστράτου, τυράννου της Αθήνας εξορίστου στο Παγγαίο (556-546 π.Χ.), και του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα Α΄. Προερχόμενοι από την Πιερία στους πρόποδες του Ολύμπου, οι Πίερες εγκαταστάθηκαν στην κοιλάδα της Πιερίας νοτιώς του Παγγαίου γύρω στο 550 π.Χ., όπου οχύρωσαν στρατηγικές θέσεις, όπως τον Φάγηρτα (Ορφάνι Καβάλας) και την Πέργαμο (Μουσθένη Καβάλας). Οι σχετικές μαρτυρίες του Ηροδότου και του Θουκυδίδη υπογραμμίζουν τη σημασία αυτών των εγκαταστάσεων, τόσο για τον έλεγχο της περιοχής των μεταλλείων -προφανώς για λογαριασμό των μεγαλύτερων περιφερειακών δυνάμεων- όσο και για την ένταξη των Πιέρων στο σύνθετο πολιτικό και στρατιωτικό τοπίο της θρακικής ενδοχώρας πριν και κατά την διάρκεια της κατάκτησης από τους Πέρσες (περ. 513-478 π.Χ.).

Οι Ηδωνοί

Ανάλογες μετακινήσεις είναι γνωστές και για τους Ηδωνούς. Αποτελούν κι αυτοί, όπως οι Σάτρες και οι Παίονες, παράδειγμα συνασπισμού θρακικών φύλων (Ηδωνες, Μύγδονες, Σίθωνες) με σημαντική στρατιωτική παρουσία στην παράκτια ζώνη της κοιλάδας του Στρυμόνα, της Χαλκιδικής και της ενδοχώρας της. Φτάνοντας στον Στρυμόνα, εγκαταστάθηκαν στην Μύρκινο, την οποία ίδρυσε ο Ιστιαίος, τύραννος της Μιλήτου (υπό περσική κυριαρχία), ο οποίος έλαβε την περιοχή ως δώρο από τον Δαρείο Α΄ για τις υπηρεσίες που προσέφερε στον Μεγάλο Βασιλέα κατά την Περσική κατάκτηση της Θράκης. Η ίδρυση της Μυρκίνου πραγματοποιήθηκε με την συμμετοχή των Ηδωνών μετά από την εξώθησή τους από τους Μακεδόνες του Αμύντα Α΄, από την αρχική τους κοιτίδα στην Μυγδονία. Μια παράδοση, άλλωστε, θέλει τους Ηδωνούς να έχουν φτάσει εκεί από τις πρώτες πατρίδες τους στην Προποντίδα, περιοχή ελέγχου της Μιλήτου.

Μέσα από τις μεταβολές που σημειώθηκαν με την πάροδο του χρόνου και στο πλαίσιο του ανταγωνισμού και των συγκρούσεων συμφερόντων μεταξύ των Θασίων και των άλλων Ιώνων (Μιλησίων, Αθηναίων, Ευβοέων) για τον έλεγχο των εμπορικών οδών και των μεταλλείων, οφέλη, και μάλιστα σημαντικά, αποκόμισε και το βασίλειο της Μακεδονίας, μετά την αναγκαστική υποταγή του στον Δαρείο. Οι Ηδωνοί εξόντωσαν τον Αρισταγόρα της Μιλήτου στη Μύρκινο (περί το 497 π.Χ.), ενώ λίγες δεκαετίες αργότερα, στη μάχη της Δραβησκού (465/4 π.Χ.), κατέστρεψαν μια μεγάλη δύναμη Αθηναίων αποίκων, ανακόποντας για μεγάλο χρονικό διάστημα την αθηναϊκή επέκταση στην περιοχή.

Οι Βισάλτες

Οι Βισάλτες υπήρξαν ένα από τα ισχυρότερα θρακικά έθνη της περιοχής μεταξύ του Στρυμόνα και του Νέστου, με την ιστορία τους να χαρακτηρίζεται από σημαντική εδαφική εξάπλωση και στενούς δεσμούς με το Μακεδονικό βασίλειο.

Η μυθολογική παράδοση τους συνδέει με τον μυθικό βασιλιά Ρήσο, ενώ το όνομά τους λεγόταν ότι προέρχεται από τον Βισάλτη, γιο του Ηλίου και της Γης, υποστηρίζοντας έτσι ότι η ύπαρξή τους αναγόταν στα βάθη των αιώνων.

Οι Βισάλτες εμφανίζονται στις πηγές ήδη από τον 7ο αι. π.Χ. Αρχικά κατοικούσαν στην περιοχή δυτικά του Στρυμόνα, κοντά στα παράλια, αλλά και στη Χαλκιδική (χερσόνησο της Παλλήνης και του Άθω), όπου ήρθαν σε επαφή και ανταγωνισμό με τους πρώτους Έλληνες αποίκους (Ανδρίους, Χαλκιδείς, Ερετριείς).

Οι Βισάλτες ήταν φημισμένοι πολεμιστές. Ο πολεμικός τους πολιτισμός είναι εμφανής σε πολλές αρχαίες ιστορικές μαρτυρίες. Σε μία εκστρατεία, πιθανώς τον 6^ο αιώνα π.Χ., κατέλαβαν την Καρδία της Θρακικής Χερσονήσου (Ελλάσποντος), με ένα τέχνασμα: γνωρίζοντας ότι τα άλογα του εχθρικού ιππικού ήταν εκπαιδευμένα να πραγματοποιούν ελιγμούς υπό τον ήχο αυλού, διατάραζαν με αυτόν τον τρόπο την διεύθυνση των κινήσεων των αλόγων (Χάρων ο Λαμψακηνός, FGtH 262 F 1). Κατά την εκστρατεία του Περσών, ο βασιλιάς των Βισαλτών φέρεται να αρνήθηκε να υποταχθεί στον Ξέρξη, τιμωρώντας μάλιστα σκληρά τυφλώνοντας τους γιους του όταν εκείνοι ακολούθησαν τον Πέρση βασιλιά.

Σταδιακή επέκταση της Βισαλτίας

Η επέκταση της Βισαλτίας πραγματοποιήθηκε σταδιακά, κυρίως μετά την αποδυνάμωση των Παιόνων από τους Πέρσες: Στα τέλη της αρχαϊκής περιόδου, οι Βισάλτες επέκτειναν την κυριαρχία τους δυτικά προς την Κρηστωνία (μεταξύ Αζιού και Στρυμόνα), περιοχή που προηγουμένως κατείχαν οι Παίονες. Κατά την εκστρατεία του Ξέρξη (480 π.Χ.), ο βασιλιάς των Βισαλτών εμφανίζεται ως κύριος και της Κρηστωνικής γης. Η σημαντικότερη επέκταση έγινε προς τα ανατολικά, πέρα από τον Στρυμόνα, φτάνοντας έως το όρος Δύσωρον (Μενοίκιο). Η επέκταση αυτή διευκολύνθηκε από την εκτόπιση των Παιόνων από τον Πέρση στρατηγό Μεγάβαζο το 513 π.Χ. Οι Βισάλτες κατέλαβαν την ανατολική όχθη του Στρυμόνα, συμπεριλαμβανομένης της στρατηγικής περιοχής της Βέργης. Στα ελληνιστικά χρόνια οι Βισάλτες κατοικούσαν ακόμα ανατολικότερα, ως τον μέσο ρου του Νέστου.

Σχέσεις με το Μακεδονικό Βασίλειο

Η ιστορία των Βισαλτών αναδεικνύει τη μετάβασή τους από ένα αυτόνομο θρακικό έθνος σε έναν βασικό πυλώνα του μακεδονικού κράτους στην περιοχή του Στρυμόνα.

Προσάρτηση από τον Αλέξανδρο Α΄: Η Βισαλία προσαρτήθηκε στο μακεδονικό βασίλειο από τον Αλέξανδρο Α΄ (πιθανώς μεταξύ 480-460 π.Χ.). Ο βασιλιάς ίδρυσε την πόλη Εύπορία ως μακεδονικό προπύργιο στην περιοχή του Ρούπελ.

Καθεστώς Αυτονομίας: Παρά την προσάρτηση, οι Βισάλτες διατήρησαν έναν βαθμό αυτονομίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Αλέξανδρος Α΄ υιοθέτησε τον εικονογραφικό τύπο των νομισμάτων των Βισαλτών (τον έφιππο πολεμιστή με τα δύο ακόντια) για το δικό του βασιλικό νομισματοκοπείο.

Διαχρονική συνέχεια: Ο Θουκυδίδης βεβαιώνει ότι το 429 π.Χ., επί Περδίκκα Β΄, η Βισαλία εξακολουθούσε να αποτελεί οργανικό τμήμα της Μακεδονίας. Αργότερα, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, η περιοχή αποτέλεσε την πρώτη μερίδα της επαρχίας της Μακεδονίας.

Οι Οδόμαντες

Ανάλογη φήμη απολάμβαναν και οι Οδόμαντες, τους οποίους η παράδοση παρουσιάζει ως εξαιρετικά μάχιμο λαό με σημαντική παρουσία και στρατιωτική ισχύ, εγκατεστημένο σε μια καίρια γεωστρατηγικά ζώνη γύρω από την πόλη Σίρι/Σίρρα (Σέρρες). Χαρακτηρίζονταν ως το «πλέον πολεμικό έθνος των Θρακών» (μαχιμώτατον Θρακῶν ἔθνος). Ήταν φημισμένοι ως πελταστές και συχνά στρατολογούνταν ως μισθοφόροι. Η εικόνα αυτή αποτυπώνεται στη δραματουργία του Αριστοφάνη (*Άχαρνες*, 425 π.Χ.), όπου μαρτυρούνται ως ικανοί μισθοφόροι που μπορούσαν να ανατρέψουν ισορροπίες αν αμείβονταν κατάλληλα. Αυτό αντανakλά τη φήμη τους ως έμπειρων και περιζήτητων πολεμιστών στον αρχαίο κόσμο. Οι Οδόμαντες συγκαταλέγονται στα ισχυρά και αυτόνομα θρακικά φύλα που δραστηριοποιούνταν στην πεδινή περιοχή βορείως του Παγγαίου και εκμεταλλεύονταν επιπλέον τα μεταλλεία χρυσού και αργύρου του όρους, τουλάχιστον κατά την περίοδο της Περσικής κατάκτησης. Η θέση τους κοντά στο Δύσωρον (Μενοίκιο) υποδεικνύει ότι πιθανώς εκμεταλλεύονταν και μεταλλεία εκεί.

Σύμφωνα με την μυθολογική παράδοση, ο Όδομας ήταν γιος του Άρη, πράγμα που φανερώνει τον πολεμικό τους πολιτισμό. Επίσης, ο μυθικός βασιλιάς Ρήσος φέρεται να είχε κυριαρχήσει και επί των Οδομάντων. Ο Αριστοφάνης στους *«Άχαρνες»* αναφέρει ότι οι Οδόμαντες ασκούσαν την περιτομή, γεγονός που ώθησε μεταγενέστερους σχολιαστές να υποθέσουν πιθανή ιουδαϊκή ή γενικότερα ανατολική καταγωγή.

Οι Οδόμαντες περιγράφονται σταθερά ως «αυτόνομοι» από τους αρχαίους συγγραφείς. Αν και δεν υποτάχθηκαν αρχικά στον Μεγάβαζο το 513 π.Χ., δεν είναι βέβαιο ότι παρέμειναν ανεξάρτητοι από την Περσική Αυτοκρατορία. Καθεστώς αυτονομίας απολάμβαναν πάντως και στον 5^ο αιώνα π.Χ.: Συμμετείχαν ενεργά στην απόκρουση των αθηναϊκών προσπαθειών για εγκατάσταση στο εσωτερικό της περιοχής (π.χ. στη μάχη στη Δραβησκό το 465 π.Χ.), υπερασπιζόμενοι την αυτονομία τους και τον έλεγχο των μεταλλείων τους. Παρότι αυτόνομοι, η πολιτική τους συχνά εναρμονιζόταν με εκείνη των Μακεδόνων βασιλέων (π.χ. του Αλεξάνδρου Α΄ και του Περδίκκα Β΄), καθώς είχαν κοινά συμφέροντα απέναντι στην αθηναϊκή επεκτατικότητα. Κατά την μεγάλη εκστρατεία του Σιτάλκη, βασιλιά των Οδρυσών, εναντίον των Χαλκιδέων και του Μακεδονικού βασιλείου (429 π.Χ.), μνημονεύονται από τον Θουκυδίδη ως αυτόνομοι. Ως οργανωμένο βασίλειο εμφανίζονται κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου (431-404 π.Χ.). Το 422 π.Χ., ο Αθηναίος στρατηγός Κλέων έστειλε πρεσβεία στον βασιλιά τους, Πόλλη, ζητώντας μισθοφορική ενίσχυση.

Το όνομα των Οδομάντων έδωσε την ονομασία στην περιοχή «Οδομαντική», η οποία κατά τη ρωμαϊκή περίοδο τοποθετείται ανατολικά του ποταμού Στρυμόνα. Στην Οδομαντική περιλαμβάνονταν σημαντικές πόλεις όπως η Σκοτοῦσσα (πιθανώς στο Μίτινο της ΝΑ Βουλγαρίας ή στο Σιδηρόκαστρο Σερρών), ο Γάζωρος (Άγιος Αθανάσιος Γαζώρου Σερρών, η Βέργη (Νέος Σκοπός Σερρών), ενώ αργότερα, τον 2^ο αι. μ.Χ., στην ίδια διοικητική ενότητα περιλαμβάνονται και οι Φίλιπποι με την Αμφίπολη.

Συνολικά, η εικόνα που προκύπτει από τις αρχαίες πηγές είναι εκείνη μιας ζώνης όπου η γεωγραφία (ορεινά και δυσπρόσιτα εδάφη), η κοινωνική οργάνωση και ο πολεμικός πολιτισμός συνέβαλαν στη διαμόρφωση επίμονων, συχνά επιθετικών και σχεδόν διαρκώς αυτόνομων πολιτικών οντοτήτων.

Μαῖδοι και Δανθηλῆται

Οι *Μαῖδοι* και οι *Δανθηλῆται* (στο λεκανοπέδιο του μέσου και άνω ρου του Στρυμόνα, όπου η ρωμαϊκή πόλη *Πανταλία*, σημ. Kuystendil) δείχνουν τη συνέχεια της πολεμικής παράδοσης των θρακικών φύλων και στην ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή. Οι πρώτοι συγκροούνταν συστηματικά με το Μακεδονικό βασίλειο. Οι δεύτεροι, πιστοί σύμμαχοι των Μακεδόνων, ενώ αργότερα, αν και αρχικά σύμμαχοι των Ρωμαίων, εξεγέρθηκαν βίαια όταν αντιμετώπισαν καταχρηστική διοίκηση από Ρωμαίους αξιωματούχους.

Για τους Μαῖδους και τους Δανθηλήτες (ή Δενθηλήτες), δύο από τα ισχυρότερα θρακικά έθνη της κοιλάδας του Άνω και Μέσου Στρυμόνα, οι πηγές παρέχουν στοιχεία για τη γεωγραφική τους θέση, την πολιτική τους οργάνωση και τις σχέσεις τους με το βασίλειο της Μακεδονίας και τη Ρώμη. Και τα δύο έθνη έπαιξαν καθοριστικό ρόλο ως «ρυθμιστές» των συνόρων μεταξύ Μακεδονίας, Θράκης και των βορειότερων φυλών, εκμεταλλευόμενοι τη γεωγραφική τους θέση στα ορεινά περάσματα του Στρυμόνα.

Μαῖδοι

Οι Μαῖδοι ήταν ένα από τα ισχυρά θρακικά φύλα της ενδοχώρας μεταξύ Μακεδονίας και Παιονίας, και κατοικούσαν στην περιοχή του άνω ρου του Στρυμόνα και της κοιλάδας του ποταμού Μπρεγκάλνιτσα (Bregalnica). Η επικράτειά τους, η Μαιδική, γειτνίαζε με τους Σιντούς και τους Παίονες, με τα όρη Κερκίνη (Μπέλες), Μεσσάπιον και Ήσαινον να αποτελούν τα φυσικά σύνορα μεταξύ τους. Η μορφολογία αυτή, με έντονες ορεινές ζώνες και ελεγχόμενες διαβάσεις, συνέβαλε καθοριστικά στη διατήρηση της πολιτικής τους αυτονομίας.

Η οικονομία της Μαιδικής βασιζόταν φυσικούς πόρους της και ιδίως στον μεταλλευτικό πλούτο του ποταμού Πόντου, όπου γινόταν εξόρυξη λιγνίτη. Η άγρια πανίδα της περιοχής περιλάμβανε τον βόνασο, ένα μεγαλόσωμο βοοειδές (βίσωνα), το δέρμα του οποίου, σύμφωνα με την αρχαία παράδοση, ήταν πολύτιμο και τόσο μεγάλο που κάλυπτε επτά κλίνες.

Οι Μαῖδοι εμφανίζονται στις γραπτές πηγές ήδη από το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα π.Χ. Παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό αυτόνομοι, καθώς η Μαιδική δεν ενσωματώθηκε ποτέ πλήρως στο μακεδονικό βασίλειο, ακόμη και κατά την περίοδο της μέγιστης εξάπλωσής του. Το αυτόνομο καθεστώς τους αντανakλά τόσο τη γεωγραφική τους απομόνωση όσο και την πολεμική τους συγκρότηση. Μαρτυρούνται πάντως περιπτώσεις μερικής ενσωμάτωσης ή μετακίνησης ομάδων τους εντός του μακεδονικού χώρου, όπως οι λεγόμενοι Μαιδοβιθνοί, γεγονός που υποδηλώνει πιο σύνθετες σχέσεις εξάρτησης και αλληλεπίδρασης.

Σημαντικές πόλεις

Η παλαιότερη επιχείρηση καθυπόταξης των Μαῖδων από τους Μακεδόνες ήταν έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το 340 π.Χ., μετά την καταστολή μιας εξέγερσης των Μαῖδων, ο Αλέξανδρος, σε ηλικία 16 ετών, ίδρυσε την πρώτη Αλεξάνδρεια, την *Αλεξανδρόπολιν*, με σκοπό την ενσωμάτωση μεικτών πληθυσμών της περιοχής σε πόλη υπό μακεδονική διοίκηση. Η ίδρυση αυτή εντάσσεται σε μια πολιτική έλέγχου και σταθεροποίησης μιας κατεχοχίν ασταθούς παραμεθορίου. Η πρωτεύουσα και το ισχυρότερο οχυρό της Μαιδικής ήταν η Ίαμφόρυννα-Iamphorynna (ή Φόρουννα), η οποία πολιορκήθηκε από τον Φίλιππο Ε΄ το 211 π.Χ., στο πλαίσιο των επιχειρήσεων έλέγχου της ενδοχώρας. Η Πέτρα και η Desudaba ήταν επίσης σημαντικές πόλεις της

Μαιδικής που μαρτυρούνται σε σχέση με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Μακεδόνων και των Γαλατών μισθοφόρων.

Στο πλαίσιο των ρωμαϊκών επεμβάσεων στον χώρο της Μακεδονίας και της Θράκης, οι Μαΐδοι επέδειξαν έντονη πολεμική δραστηριότητα και αντιστάθηκαν σθεναρά στην επέκταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Οι αιματηρές εκστρατείες του Λεύκιου Κορνήλιου Σύλλα (87-85 π.Χ.) και αργότερα του Μάρκου Λικίνιου Κράσσου (29 π.Χ.) καταδεικνύουν τη συνεχή απειλή που συνιστούσαν οι επιδρομές τους για τη ρωμαϊκή Μακεδονία. Οι επιχειρήσεις αυτές είχαν χαρακτήρα κατασταλτικό και εντάσσονται στη γενικότερη ρωμαϊκή στρατηγική ελέγχου των ορεινών και ημι-αυτόνομων θρακικών πληθυσμών.

Δανθηλήτες (ή Δενθηλήτες)

Οι Δανθηλήτες (ή Δενθηλήτες) συγκροτούν ένα ακόμα χαρακτηριστικό παραδειγμα θρακικού φύλου που εντάχθηκε σταδιακά στον μακεδονικό και, κατόπιν, στον ρωμαϊκό κόσμο. Κατείχαν τη στρατηγικής σημασίας ζώνη του Άνω Στρυμόνα, με πυρήνα την εύφορη πεδιάδα του σημερινού Κιουστεντίλ (αρχαία Πανταλία). Η γεωγραφική αυτή θέση, σε κομβικό σημείο επικοινωνιών μεταξύ Μακεδονίας, Παιονίας και Θράκης, προσέδιδε στο φύλο ιδιαίτερη στρατηγική βαρύτητα.

Η ανάδειξή τους ως διακριτής πολιτικής οντότητας συνδέεται πιθανότατα με την πολιτική του Φιλίππου Β'. Οι Μακεδόνες βασιλείς φαίνεται ότι ενίσχυσαν συγκεκριμένα θρακικά φύλα για να διασφαλίσουν τον έλεγχο των βορείων συνόρων. Κατά την ελληνιστική περίοδο, και ιδίως επί Φιλίππου Ε', οι Δανθηλήτες εμφανίζονται ως σταθεροί σύμμαχοι (*socii*) του Μακεδονικού βασιλείου, ενταγμένοι σε ένα δίκτυο εξαρτημένων ή συνεργαζόμενων εθνών που λειτουργούσαν ως προμαχώνες έναντι των βαρβαρικών πληθυσμών του βορρά.

Μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση, η περιοχή τους ενσωματώθηκε διοικητικά στο επαρχιακό σύστημα και οργανώθηκε ως στρατηγία με την ονομασία *Dantheletica*, με κέντρο την Πανταλία. Παρά τον χαρακτήρα τους ως υποτελούς και συμμαχικού λαού της Ρώμης, οι Δανθηλήτες δεν διέφυγαν τις εντάσεις της ρωμαϊκής διοίκησης. Κατά την ηγεμονία του Ρωμαίου διοικητή Λεύκιου Καλπούρνιου Πίσωνος (58/57 π.Χ.), υπέστησαν σοβαρές βιαιοπραγίες, γεγονός που προκάλεσε προσωρινή εξέγερση και επιδρομές εναντίον της ίδιας της Μακεδονίας. Το επεισόδιο αυτό αναδεικνύει τα όρια της ρωμαϊκής κυριαρχίας στις παραμεθόριες περιοχές και τη ρευστότητα των σχέσεων με τα τοπικά φύλα.

Η στρατηγική σημασία των Δανθηλητών επιβεβαιώνεται εκ νέου στα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ., όταν ο Μάρκος Λικίνιος Κράσος επενέβη το 29 π.Χ. για να προστατεύσει τον βασιλιά τους Σιτά από τις επιδρομές των Βασταρνών (Σκυθών). Η μαρτυρία του Δίωνα Κάσσιου (LI 23.4-5) φανερώνει ότι οι Δανθηλήτες λειτουργούσαν ως κρίσιμο προπύργιο της ρωμαϊκής επαρχίας της Μακεδονίας έναντι των βόρειων απειλών, ενταγμένοι πλέον πλήρως στο αμυντικό σύστημα της αυτοκρατορίας.

A. G. Zannis, *Le pays entre le Strymon et le Nestos, Géographie et Histoire*, Μελετήματα 71, Athènes 2014, 184-194.